

Prijepori saveznika oko zahtjeva Jugoslavije za izručenjem osumnjičenih za ratne zločine iz savezničkih izbjegličkih logora u Italiji 1945. - 1947.

BERISLAV JANDRIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na temelju nove arhivske građe autor je prikazao stajališta odnosno neučinkovitost i prijepore Saveznika, Velike Britanije i SAD-a oko zahtjeva Jugoslavije za izručenjem talijanskih i jugoslavenskih ratnih zločinaca. Jugoslavenska vlada, čije je uporište bilo u odlukama, deklaracijama, protokolima i zaključcima konferencija u Moskvi, Jalti i Potsdamu kao i u odlučnosti velike trojice, Roosevelta, Churchilla i Staljina, te na osnovi Povelje Ujedinjenih naroda, učestalo je zahtijevala da ratni zločinci budu što brže privedeni pravdi i osuđeni, odnosno izručeni državama u kojima su počinili zločine. Komisija Ujedinjenih naroda za istraživanje ratnih zločina, iako je trebala zastupati interese svih svojih članova pa tako i Jugoslavije, činila je to selektivno pod izrazitim utjecajem V. Britanije i SAD-a imajući u vidu njihove globalne, geostrateške interese i planove.

Ključne riječi: saveznici, ratni zločini, izbjeglički logori, izručenje

I.

Znajući da se približava završetak Drugoga svjetskog rata u kojem su počinjena mnoga zlodjela, masovne likvidacije, ubojstva, mučenja i progoni kako od okupatorske, neprijateljske vojske i njihovih institucija tako i od domaćih vojnih i civilnih osoba, problem ratnih zločinaca odnosno njihovo kažnjavanje došlo je u prvi plan i postalo prvorazredno političko pitanje među Saveznicima. U deklaraciji s konferencije u Moskvi (1. studeni 1943.) koju su potpisali Roosevelt, Churchill i Staljin, utvrđeno je: "Neka oni koji dosad nisu uprljali ruke krvlju pripaze da ne stupe u redove krivaca, jer će Tri Savezničke Sile sasvim sigurno progoniti do na kraj sveta i izručiti ih njihovim tužiocima da bi se pravda izvršila."¹ Stoga je na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), (Jajce,

¹ "Ratni zločinci u službi imperijalista", *Trideset dana*, Zagreb, januar 1948., 67.

(BiH) 29. studenog 1943.) osnovana pri Predsjedništvu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) *Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača* (*Državna komisija za utvrđivanje zločina*) u "cilju utvrđivanja odgovornosti, pronalaženja i privođenja kazni svih lica odgovornih za počinjene zločine koje su u Jugoslaviji počinili i čine u toku rata okupatori i njihovi pomagači".² Odlukom Predsjedništva Zemaljskoga antifašističkoga vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) osnovana je *Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*.³ Već u Nacrtu *Deklaracije o narodnoj vlasti* bilo je najavljeno: "Izdajstvo otadžbine, služba neprijatelju i špijunaža u korist neprijatelja kažnjava se smrću streljanjem. Okupatorski zločinci i njihovi pomagači kažnjavaju se vešanjem."⁴ U Nacrtu *Deklaracije o osnovnim pravima nacija i građana Demokratske Federativne Jugoslavije* (DFJ) također je bilo najavljeno: "Svaki građanin Jugoslavije koji je u toku rata bio izdajnik naroda i otadžbine ili koji je služio u okupatorskoj vojsci i zajedno s njom borio protiv slobode svoga naroda, isključuju se od svih građanskih prava (...) a pored toga biće stavljen pod sud za zločin izdaje naroda i otadžbine ili za zločin pomaganja okupatora. Izdajstvo otadžbine, služba i *pomaganje* neprijatelju i špijunaža u korist neprijatelja kažnjava se smrću. (...). Izdajicama naroda i otadžbine i špijunima sudiće specijalni sud za kažnjavanje izdajica naroda i otadžbine, a okupatorskim zločincima i državljanima Jugoslavije koji su pomagali okupatore u vršenju zločina nad stanovništvom Jugoslavije, sudiće posebni sudovi za kažnjavanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Do obrazovanja ovih specijalnih sudova ove zločine sude vojni sudovi."⁵

Znajući da ima vrlo velik broj osoba koje su bile u neprijateljskim vojnim i civilnim formacijama, predsjednik NKOJ-a, vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske (NOV) i Partizanskih odreda Jugoslavije (POJ), maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito, uputio je 30. kolovoza 1944. letak: "Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora! - Svi oni koji će se zateći poslije 15. septembra 1944. g. u vojnim formacijama domobranstva, četnika i drugih, i bore se protiv Narodnooslobodilačke vojske, biće izvedeni pred ratni sud i suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni najstrožom kaznom. (...) Nama je vrlo dobro poznato da su se ustaše i neke reakcionarne pristalice Mačeka složili da se čim više pojačava domobranstvo, da se domobrane ne predaje NOV, već da do kraja izdrže na strani okupatora, da sačekaju saveznike, pomoću kojih će preuzeti vlast u Hrvatskoj. (...) Niko nas

² Slobodan NEŠOVIĆ, *Temelji Nove Jugoslavije*, Beograd 1973., Odluka o obrazovanju *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, 121.

³ Na temelju Odluke Trećeg zasjedanja Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) održanog 8. i 9. svibnja 1944. u Topuskom, Predsjedništvo ZAVNOH-a donijelo je na svojoj sjednici 18. svibnja 1944. Odluku o ustanovljenju *Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*. ZAVNOH, Zbornik dokumenata (ZD) 1944. Tom III. Zagreb 1975., 28.

⁴ NEŠOVIĆ, n. dj., 152.

⁵ ISTI, n. dj., 161.

neće spriječiti da kaznimo izdajnike naroda i sluge okupatora. Svi koji imaju namjeru da pomažu domobrane, četnike i druge da i dalje služe okupatoru, isto tako će doći pred ratni sud i biti kažnjeni. Pozivam posljednji put sve zavedene koji služe okupatoru i slušaju izdajnike, da se trgnu i da bar u posljednjem momentu donekle isprave svoj zločin prema narodu.”⁶ Bio je to ideološki obračun i nagovještaj krvavog obračuna s oporbom, posebno Hrvatima.

Početak 1945. pred Saveznicima, *Komisijom za ratne zločine*, pojavio se problem kako definirati što je i tko je ratni zločinac. Jesu li to “neprijateljski podanici ili to mogu biti i vlastiti, saveznički državljani koji su surađivali s neprijateljem i vršili ratne zločine protiv vlastitih, savezničkih državljana?”⁷ Ipak, navedena komisija je učinila razliku između ratnih zločinaca (neprijatelja) i domaćih izdajnika i ograničila se samo na ispitivanje ratnih zločinaca. Jugoslavenska *Komisija za utvrđivanje zločina* u tom pogledu nije imala nikakve dvojbe. Sva oporba i svi protivnici stavljani su pod isti naziv – *ratni zločinci*.⁸

Nakon što su SAD, Velika Britanija i SSSR, kao i većina savezničkih i neutralnih država službeno priznale DFJ, predstavnici nove Jugoslavije mogli su diplomatski istupati na svim međunarodnim skupovima. To je učinjeno na Konferenciji Ujedinjenih naroda (UN) održanoj (25. travnja do 26. lipnja 1945.) u San Franciscu (SAD), na kojoj je osim velikih sila (SAD, Velika Britanija, SSSR i Kina) i ostalih zemalja sudjelovao i DFJ.⁹ Na toj konferenciji postavljeni su temelji buduće međunarodne organizacije, Ujedinjenih naroda, čiji je začetak bio (listopad 1944.) u Dumbarton-Oaksu kraj Washingtona, SAD.

Nakon dvomjesečnog rada Konferencija je uz suglasnost svih prisutnih država izradila i usvojila *Povelju Ujedinjenih naroda* i *Statut Međunarodnog suda pravde*, koji stupaju na snagu nakon što su ih ratificirali SAD, SSSR, V. Britanija, Kina i Francuska. Bilo je to vrlo značajno istupanje Jugoslavije koja je na toj Konferenciji sudjelovala kao osnivač i punopravni član, što je bila jedna od najznačajnijih vanjskopolitičkih istupa u razdoblju formiranja budućega novoga svjetskog društvenog poretka.¹⁰ Potpisivanje Povelje UN-a (29. lipnja 1945.) veleposlanik Jugoslavije u SAD Stanoje Simić popratio je napomenom: “Predstavnici Jugoslavije i nova demokratska Jugoslavija,

⁶ ISTI, n. dj., 218.

⁷ Milan BARTOŠ, “Pitanje ratnih zločinaca”, *Trideset dana*, Beograd - Zagreb, januar 1948., 47.

⁸ ZAVNOH (ZD), isto.

⁹ Slijedom međunarodnopravnog kontinuiteta delegati predstavnici DFJ-a potpisali su Povelju UN-a u ime Jugoslavije, koja je 29. prosinca 1945. proglašena Federativnom Narodnom Republikom Jugoslavijom (FNRJ). Jadranka JOVANOVIĆ, *Jugoslavija u Organizaciji ujedinjenih nacija (1945-1953.)*, Beograd 1985., 14.

¹⁰ Delegaciju Jugoslavije činili su dr. Ivan Šubašić, ministar vanjskih poslova, general Sreten Žujević, ministar financija, veleposlanik u SAD-u Stanoje Simić, Vladimir Dedijer itd. Isto.

koja se rodila u krvavoj i požrtvovnoj četverogodišnjoj borbi svih naroda zemlje protiv mračnih fašističkih sila, stavljaju danas potpise na Povelju Ujedinjenih nacija. Ova Povelja je novi istorijski doprinos težnji miroljubivih i slobodoljubivih naroda sveta da se obezbede mir, sloboda i ljudska prava.”¹¹ Odlukom vlada SAD, Francuske i V. Britanije potpisan je 8. kolovoza 1945. u Londonu *Sporazum o osnivanju Međunarodnog vojnog suda*¹² i njegov statut, s ciljem suđenja ratnim zločincima čiji zločini nisu bili vezani precizno uz zemljopisno određenje kojem je pristupila i Jugoslavija. Posebnu važnost imao je *Statut Međunarodnoga vojnog suda* jer je uz materijalne i procesne odredbe utvrdio i definirao pojmove: zločin protiv mira, zločine protiv rata i čovječnosti, dajući (šire i opće) definicije navedenih pravnih kategorija u skladu s najnovijim namjerama međunarodnih pravnih znanosti.¹³ Na temelju novoga međunarodnog zakonodavstva u pogledu ratnih zločinaca utvrđeno je što je ratni zločin (djelo protiv slobode naroda), princip odgovornosti (počinilac zločina), način izručenja ratnih zločinaca (državama u kojima su počinili zločine), kažnjavanje (sude sudovi u državama u kojima su počinili zločine). Tako su u međunarodno pravo unesene “nove i precizne norme i formalnog prava (određivanje nadležnosti) i materijalnog prava (preciziranje da je ratni zločin svaka akcija vođenja rata ili iskorišćavanja ratne mašine protivno proglašenim pravilima o običajima ratovanja)”.¹⁴ Ratificiranje Povelje UN-a i Statuta Međunarodnog suda pravde Jugoslavija je učinila 24. kolovoza 1945., a 19. listopada iste godine (prije SSSR-a i V. Britanije), deponirala je ratificirane dokumente kao jedna od pedeset i jedne države osnivača Organizacije ujedinjenih naroda (OUN). U razdoblju od 1945. do 1952. Jugoslavija je potpisala (ratificirala) oko dvadeset ugovora vezanih uz OUN, od kojih su za ovu problematiku važni *Sporazum o gonjenju i kažnjavanju ratnih zločinaca evropskih sila Osovine sa Statutom Međunarodnog suda pravde*¹⁵ (29. rujna 1945.) i *Statut Međunarodnog suda pravde* (19. listopada 1945.).

¹¹ Isto, 17.

¹² Londonskim protokolom 8. kolovoza 1945. osnovan je Međunarodni vojni sud u Nürnbergu za suđenje glavnim nosiocima ratnih zločina koji su počinjeni tijekom Drugoga svjetskog rata. Isto, 199.

¹³ Na temelju odluka, sporazuma, deklaracija, ugovora i rezolucija utemeljeno je novo, jedinstveno Međunarodno zakonodavstvo za ratne zločine (zločince) koje su primjenjivale sve članice OUN-a. *Trideset dana*, Beograd - Zagreb, januar 1948., 68.

¹⁴ BARTOŠ, n. dj. 45.

¹⁵ Dr. Milovan Zoričić (Zagreb, 1884. - Zagreb, 1971.) iz Jugoslavije izabran je (1946. i 1948.) za suca u Međunarodnom sudu pravde.

II.

Pobjedom partizanske vojske, Jugoslavenske armije (JA), nad okupacijskom vojskom Njemačke i njezinih saveznika, vojnim snagama Nezavisne Države Hrvatske (NDH), više od dvjesto tisuća¹⁶ izbjeglica, vojnih i civilnih osoba, ustaša, četnika, bjelogardista, balista, domobrana, kao i pripadnici ostalih neprijateljskih formacija bježali su iz Jugoslavije prema Austriji zbog straha od partizanskih represija i odmazda, želeći dobiti zaštitu Saveznika, predati se Britancima, koji su imali kontrolnu zonu duž jugoslavensko-austrijske granice. Najviše takvih osoba osim iz Jugoslavije bilo je iz država Istočne i Srednje Europe (SSSR-a, Poljske, Ukrajine, Bjelorusije), koje su na sve načine nastojale da ti ratni zarobljenici među kojima je bilo *ratnih zločinaca, izdajnika, kolaboracionista, kvislinga, špijuna i suradnika okupatora* budu izručeni državama u kojima su počinili zločine. Bilo je to u skladu s odlukama Konferencije u Moskvi, da "nemački oficiri i vojnici kao i članovi nacističke partije, odgovorni za zverstva, masakre i pogubljenja, kao i oni koji su u tome uzeli učešća (...) biti poslani u zemlje gdje su počinili njihova užasna dela da bi im tamo bilo suđeno i presuđeno prema zakonima tih oslobođenih zemalja i njihovih vlada. (...) Deklaracija se nije odnosila na one 'zločince' čiji se zločini ne mogu pripisati određenom mjestu i koji će biti kažnjeni odlukom savezničkih vlada"¹⁷ Na Konferenciji na Jalti¹⁸ također je bila iskazana odlučnost "da se svi ratni zločinci podvrgnu 'pravednoj i brznoj kazni'"¹⁹ U Potsdamu, (17. do 25. srpnja i od 28. srpnja do 2. kolovoza 1945) je također vidljiva saveznička odlučnost u rješavanju pitanja ratnih zločinaca. "Ratni zločinci i oni koji su učestvovali u organiziranju ili izvršavanju nacističkih poduhvata koji su obuhvatili ili imali za posledicu zverstva ili ratne zločine imaju se uhapsiti i predati sudu"²⁰ odnosno repatriirati, vratiti u državu gdje su počinili zločine. Većina se, naravno, nije željela vratiti u domovinu znajući da će biti kažnjena na smrtnu ili višegodišnju strogu

¹⁶ Depeša britanskog feldmaršala Harolda Alexandera, zapovjednika savezničkih snaga u Sredozemlju od 16. svibnja 1945. o predaji 200.000 Jugoslavena u Austriji. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946.*, Slavonski Brod 2005., 116. Međutim postoje suprotstavljeni podaci o broju Jugoslavena (Hrvata) koji su se željeli predati Saveznicima. Dok partizanska izvješća iznose brojke od 100.000 do 105.000 vojnika NDH, Milan BASTA, *Agonija i slom Nezavisne Države Hrvatske*, Beograd 1970. Hrvatska politička emigracija navodi veće brojke: 300.000 (Josip Aleksić), 500.000 (Jure Petričević, od kojih je 200-300.000 izručeno Jugoslaviji), 300.000 (Danijel Crljen) Vidi: *Povlačenje 1945. Krivci i žrtve*, Zagreb 2000., 326. Grof Nikolai TOLSTOY u svojoj knjizi *Ministri i pokolji* (Maribor 1990.) govori o predaji 200 - 250.000 Hrvata i oko 300.000 Nijemaca. Vidi: *Bleiburg*, otvoreni dossier, Zagreb 1991.

¹⁷ JOVANOVIĆ, n. dj.199.

¹⁸ Artur CONTE, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968. Jaltska konferencija (Jalta na Krimu, SSSR) održana je od 4. do 11. veljače 1945. Vrlo često je u upotrebi termin Krimski deklaracija. Glavni sudionici Roosevelt, Staljin i Churchill. (Odnos prema Jugoslaviji, Deklaracija o oslobođenoj Evropi), 266.

¹⁹ *Trideset dana*, Zagreb, januar 1948., 67.

²⁰ BARTOŠ, n. dj. 47.

zatvorsku kaznu. Namjera je Saveznika bila da sve spomenute zločine, masovne i okrutne povrede etičkih i ljudskih vrijednosti, koje su počinile okupatorske, fašističke i nacističke sile bilo gdje u okupiranim državama, sankcionira odnosno da svi ratni zločinci i ostali suradnici okupatora budu privedeni pravdi i kažnjeni.²¹ Međutim, savezničke i zapadnoeuropske okupacijske vlasti shvaćale su njihove probleme, politički status, državljanstvo itd., i nemajući povjerenja u *komunističku pravdu*,²² ali i zbog svojih globalnih i geostrateških interesa (mogući ratni sukob sa SSSR-om) davali su im humanitarnu pomoć i zaštitu. To se posebno odnosilo na izbjeglice i raseljene osobe iz Istočne i Srednje Europe, kojih je diljem Europe bilo polovinom 1946. od osam do jedanaest milijuna. V. Britanija priznala je FNRJ 22. prosinca 1945., a SAD 23. prosinca 1945. uz obvezu priznavanja postojećih ugovora između SAD-a i bivše Jugoslavije. Bez obzira na protivljenje FNRJ, Zapad je prihvatio i smjestio sve jugoslavenske izbjeglice i raseljene osobe²³ (displaced persons) u svoje logore, odbijajući na sve načine izručiti čak i osumnjičene ratne zločince. Vodeći brigu oko velikog broja osoba u logorima diljem Europe, savezničke okupacijske vlasti postavile su dva kriterija. Prvi, problem vlastitih državljana rješavale su međusobnim dogovorima. Sve osobe internirane u Njemačkoj moraju se vratiti u domovinu bez mogućnosti optiranja (izbora državljanstva). Drugi, pojedinim skupinama izbjeglica i raseljenih osoba, posebno iz Istočne i Srednje Europe, osim već naznačene zaštite omogućeno (obećano) je i novo državljanstvo. Legalizaciju ovih kriterija (postupaka) bilo je moguće provesti samo uz suglasnost OUN-a za što je inicijativu preuzela V. Britanija, čiji je predstavnik Generalnoj skupštini UN-a (III. odbor) 28. siječnja 1946. predložio osnivanje nove međunarodne organizacije²⁴ za pružanje pomoći izbjeglicama i raseljenim osobama,

²¹ Saveznici su objavom Sent-James deklaracije 13. siječnja 1942., koju je potpisala i Jugoslavija, vrlo ozbiljno pristupili kažnjavanju ratnih zločinaca. Države potpisnice njome su utvrdile da počinjeni zločini i nasilja u okupiranim državama nisu obična ratna zlodjela kao ni politički zločini, stoga se ratni zločinci moraju pronaći i kazniti, a pronalaženje i kažnjavanje počinioca jedna je od glavnih zadaća. JOVANOVIĆ, 12, 198.

²² Komunistička vlast po hitnom se postupku obračunavala s osobama iz Vlade NDH. Zbog djela veleizdaje i ratnog zločina Vojni sud u Zagrebu je 6. lipnja 1945. osudio na smrt Milu Budaka (ministra vanjskih poslova NDH), Ivana Vignjevića (predsjednika Pokretnoga prijekog suda), Nikolu Mandića (predsjednika Vlade NDH), Jucu Rukavinu (zapovjednika 4. stajaćeg zdruga Ustaške vojnice), kao i niz ostalih ustaških djelatnika. Vrhovni sud NRH 11. listopada 1946. osudio je na smrt Eriha Lisaka (ustaškog pukovnika) zbog suradnje s neprijateljem. Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, "Vrijeme političke represije: veliki sudski procesi u Hrvatskoj 1945. - 1948. godine," *Časopis za suvremenu povijest (ČSP)*, Zagreb, br. 1/1993., 5.

²³ Nazivom "raseljena lica" smatrane su osobe koje su tijekom rata raseljene i odvedene, prognane (deportirane) kao radna snaga ili zarobljenici (saveznički vojnici) u neprijateljske zemlje odnosno osobe koje su pobjegle pred fašističkim, nacističkim, boljševičkim ili komunističkim terorom. Nakon završetka Drugoga svjetskog rata iz zarobljeničkih, koncentracijskih i radnih logora u Austriji, Italiji i Njemačkoj započelo je vraćanje deportiranih i "raseljenih lica" ako su to željeli u domovinu. Lujo MATOŠIĆ, *Trideset dana*, Zagreb 1946., 34.

²⁴ Zbrinjavanjem navedenih osoba bavile su se Intergovernmental Committee on Refugees, Refugee Screening Commission, Red Cross, itd.

čime se do tada bavila UNRRA.²⁵ Taj humanitarni pristup britanskog predstavnika naišao je na veliku potporu SAD-a kao i većine europskih i latino-američkih država, članica OUN-a, koje su zahtijevale da se zatečene izbjeglice i raseljene osobe zbog navedenih problema ne izruči (repatrira) u domovinu, nego da im se prizna status političkih disidenata te da se omogućiti prebacivanje najugroženijih (žena, djece, staraca, bolesnih), onih koje traže komunističke vlasti (dobivanje azila, preseljenje u druge države - Argentinu, Čile i Peru) i dobivanje novog državljanstva. Među njima je bilo najviše Hrvata. Predstavnici Jugoslavije u OUN-u²⁶ vrlo oštro su reagirali na taj britanski prijedlog navodeći: "Četnici, ustaše i slični, koji su uspjeli pobjeći zajedno s Nijemcima ili još ranije s Italijanima, sada sa nevinom titulom 'raseljenih lica' uživaju privilegije po logorima",²⁷ što će negativno djelovati na suradnju bivših vojnih saveznika. Velik broj uvjetno nazvanih *izbjeglica i raseljenih osoba* izvan Jugoslavije predstavljat će moguću i učestalu prijetnju njezinu suverenitetu i novom društveno-političkom, komunističkom poretku.²⁸ Među raseljenim osobama i izbjeglicama u savezničkim okupacijskim zonama Italije,²⁹ Njemačke³⁰ i Austrije "nalaze se mnogobrojni ratni zločinci i izdajnici čije je izručenje davno traženo s naše strane. Međutim, ti zločinci ni do danas nisu izdvojeni od ostalih raseljenih lica i izbjeglica, već uživaju istu pomoć i povlastice, a istovremeno fizičkim i moralnim terorom sprečavaju repatriciju onih raseljenih lica koja žele da se vrate u svoju Otadžbinu. Oni šire klevetničku i neprijateljsku propagandu protiv naše zemlje i narodnih vlasti, pripremaju i sprovode zločinačke akcije protiv naše zemlje (...)"³¹ Jugoslavenska vlada bila je također vrlo zabrinuta brojčanom antikomuni-

²⁵ Uprava UN-a za pomoć i obnovu – United Nations Relief and Rehabilitation Organization (UNRRA).

²⁶ Od I. do III. zasjedanja Generalne skupštine UN-a 1946. - 1949. (London, New York, Paris), predstavnici Jugoslavije bili su: E. Kardelj, S. Kosanović, St. Simić, Lj. Leontić, St. Gavrilović, A. Bebler, A. Štampar, Vl. Dedijer, M. Zoričić, Vl. Popović, D. Vlahov, D. Petrović-Šane, St. Krašovec, L. Mates, M. Bartoš, V. Velebit, J. Brilej, E. Koš, J. Vilfan, J. Đerđa, S. Prica, Vl. Simić, Vl. Ribnikar, Š. Balen, M. Tartalja, Lj. Radovanović, Vl. Bakarić, K. Hadži-Vasilev, I. Vejvoda, M. Ristić, O. Cicmil i D. Bratić. Aktivnost jugoslovenskih predstavnika u Ujedinjenim nacijama, *Trideset dana*, Beograd, Novembar-decembar, 1949., 27.

²⁷ Milovan ĐILAS, Sa čim Jugoslavija izlazi pred Mirovnu Konferenciju, *Trideset dana*, Zagreb 1946., 2.

²⁸ Potkraj studenoga 1946. delegacija Jugoslavije dostavila je delegatima Generalne skupštine i generalnom tajniku UN-a i novinstvu izvješće (memorandum) od 60 stranica o neprijateljskoj djelatnosti u izbjegličkim logorima, osnivajući terorističke organizacije za akcije protiv Jugoslavije, koje okupacijske vlasti nisu sprječavale. JOVANOVIĆ, n. dj. 102.

²⁹ Berislav JANDRIĆ, Saveznički izbjeglički logori, počeci otpora hrvatske političke emigracije komunističkom režimu u domovini (logor Fermo), Izlaganje na znanstvenom skupu, "1945. razdjelnica hrvatske povijesti", Zagreb, 5. - 6. svibnja 2005. (u tisku).

³⁰ JANDRIĆ, Hrvatska politička emigracija u Njemačkoj 1946. - 1956. Izlaganje na 10. Dijalogu povjesničara-istoričara, Osijek, 22. - 25. rujna 2005. (u tisku).

³¹ Branko PETRANOVIĆ - Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918.-1988. Tematska zbirka*, Beograd 1988., 833.

stičkom armijom poljskoga generala Andersa u kojoj je bilo kolaboracionista i ustaša, o kojima se govorilo kao o *hrvatskim teroristima*, koje su uhićivali na željezničkim postajama i vlakovima i tako onemogućavali njihov povratak (bijeg) u domovinu.³² Predstavnik FNRJ-a dr. Aleš Bebler početkom 1946. u vezi s tim pitanjem je rekao: "Rješenje političkog vida problema - statusa ratnih zločinaca, kolaboracionista i kvislinga - uslov [je] za pronalaženje pravednog socijalnog i humanitarnog rešenja. (...) Mi ne smemo, ako želimo da održimo dobre odnose među narodima da dopustimo da nas neko navede na to da dajemo jedan opšti oprostaj i legalni status izbeglicama i da odobrimo materijalnu pomoć onima koji su saradivali s neprijateljem, koji su u njegovoj službi počinili zločine. Samim tim mi smo dali našu podršku zaštiti nemira, žarištu konflikata među narodima, žarištu razaranja na III komitetu demokratije."³³ Bebler je također naglasio da se "nije smjelo dopustiti davanje 'jednog opšteg oprostaja i legalnog statusa izbjeglicama' jer bi se time omogućili nemiri, konfliktne situacije i stvaranje žarišta 'razaranja demokratije'".³⁴ Jugoslavenski predstavnici podržali su britanski prijedlog u smislu potrebe formiranja jedne nove organizacije³⁵ za brigu oko izbjeglica i raseljenih osoba s obzirom na to da je UNRRA-i istekao mandat. No za razliku od britanskoga, jugoslavenski prijedlog imao je cilj stvaranje jedne mješovite komisije za repatrijaciju sa zadaćom da izvrši odvajanje ratnih zločinaca i kvislinga od izbjeglica i raseljenih osoba, sastavljene na paritetnoj osnovi s okupacijskim vlastima i predstavnicima zemalja koje traže repatrijaciju. Jugoslavenski je prijedlog sadržavao i rok od četiri mjeseca u kojem bi se izbjeglice i raseljene osobe mogle vratiti u domovinu, nakon čega bi gubile pravo na pomoć međunarodnih organizacija. S tim se prijedlogom nisu složili predstavnici SSSR-a, Poljske, Ukrajine i Bjeloruske SSR, koji su se u svim tijelima OUN-a beskompromisno zalagali za prisilnu repatrijaciju svih izbjeglica i raseljenih osoba bez iznimke, prema bilateralnim ugovorima, bez pokroviteljstva i sudjelovanja međunarodnih organizacija. Iako je postojala suglasnost da se ratni zločinci moraju sankcionirati među saveznicima, ona je iskazana različito. Dok su države čiji su građani bili izravne žrtve navede-

³² Potkraj 1946. zbog problema s Trstom u blizini jugoslavenske granice (talijanska fronta) bila je prisutna u sastavu savezničkih (britanskih) snaga poljska armija od 120.000 vojnika pod zapovjedništvom generala Andersa vrlo nesklona komunističkom društvenom uređenju u Jugoslaviji s obzirom na to da je u njezinu sastavu bilo dosta pripadnika bivšega četničkog i ustaškog pokreta. JOVANOVIĆ, n. dj. 97.

³³ Isto.

³⁴ PETRANOVIĆ-ZEČEVIĆ, n. dj. 834.

³⁵ Zbrinjavanjem navedenih osoba od 1. lipnja 1947. do 1. siječnja 1948. bavila se osim navedenih i International Refugee Organization (IRO) koja se poslije pretvorila u United Nations High Commission for Refugees (UNHCR), čiji moto je bio 'ohrabivanje i pomoć u cilju njihovog povratka u zemlje porekla', a osnovna djelatnost 'repatricija, identifikacija, registracija, klasifikacija, pomoć i njega, pravna i politička zaštita, prijevoz, ponovno naseljenje'. Član delegacije FNRJ III. komiteta (problem izbjeglica) u Generalnoj skupštini UN-a bio je dr. Milan Bartoš, a Leo Mates nakon izlaganja na sjednici postao je neslužbeni ekspert za taj problem. JOVANOVIĆ, n. dj. 101.

nih ratnih zločinaca tražile da im sudi sud države u kojima su počinili zločine, države koje nisu bile izravno time ugrožene zalagale su se za kolektivno suđenje pred neutralnim međusavezničkim sudovima te da se osude samo pokretači i organizatori navedenih zločina. Prijedlog SSSR-a sadržavao je kompromis dviju navedenih opcija, podijelivši ratne zločince u dvije skupine. Prvu, "čiji su zločini u općem organiziranju i rukovođenju, tako da se učinak njihovog zločina ne može geografski ograničiti" i drugu, "čiji se zločini koncentriraju protiv određenog naroda".³⁶ Odnosno, na žrtve fašističke agresije koje bi imale pravo na zaštitu i pomoć međunarodnih organizacija i na sve ostale osobe koje su se protivile repatrijaciji. Međutim, taj prijedlog prema mišljenju zapadnih Saveznika nije obuhvatio postojeće probleme izbjeglica, psihološke, sociološke, političke, a posebno je bio neprihvatljiv drugoj skupini raseljenih osoba koja nije mogla zbog zabrane emigrirati u druge zemlje. Jedino se Poljska distancirala od prijedloga SSSR-a smatrajući da se saveznički vojnici koju su se borili protiv Njemačke i ostali izvan svoje domovine ne mogu smatrati izbjeglicama. Prijepora i nesuglasica zbog raznih prijedloga oko izručenja/neizručenja izbjeglica i raseljenih osoba bilo je mnogo. Tako je A. Bebler imao niz primjedbi na sovjetski amandman o zabrani propagande protiv OUN-a i na države u kojima su se nalazili izbjeglički logori, te na zaštitu ratnih zločinaca od V. Britanije, SAD-a i OUN-a, istaknuvši "nepostojanje logične distinkcije između izbjeglica, žrtava fašizma i onih kvislinških vojnika koji su amnestirani, ili osobe koje su poznate po svojim demokratskim aktivnostima, a ne žele da se vrate u domovinu".³⁷

Nakon što je jugoslavenska vlada izvršila pritisak na američke i posebno britanske vlasti da ne prihvate predaju vojske i civila iz NDH, Saveznici (Britanci) su ih zarobili kraj austrijskoga pograničnog područja (Bleiburg), a zatim razoružali. Predstavnici JA u pregovorima s britanskim vojnim snagama obećali su da će prema ratnim zarobljenicima postupati u skladu sa *Ženevskom konvencijom o postupanju s ratnim zarobljenicima* te da će civile, žene i djecu poslati kući, a osumnjičenim ratnim zločincima, suradnicima okupatora i izdajnicima pravedno suditi. Nakon obećanja velik broj razoružanih hrvatskih vojnika i civila izručen je jugoslavenskim partizanima, vraćen u Jugoslaviju i prepušten *komunističkoj pravdi*.³⁸

³⁶ BARTOŠ, n. dj. 41.

³⁷ JOVANOVIĆ, n. dj. 99.

³⁸ Saveznici su od samog početka imali negativno stajalište prema komunističkom uređenju u Jugoslaviji, a posebno prema suđenjima i osudama ratnih zločinaca (Draže Mihajlovića). Vrlo oštro su protestirali zbog montiranoga sudskog procesa i osude na dugogodišnju zatvorsku kaznu izrečenu zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu, "najžalosniji proces u historiji katoličke crkve" što je bilo iznenađenje za čitav svijet, međutim ne i za komunističke zemlje. PETRANOVIĆ-ZEČEVIĆ, n. dj. 815, 841., JANDRIĆ, "Sukob komunističke partije i (državne vlasti) i Katoličke crkve u Hrvatskoj (1945.-1953.)", *Spomenica Ljube Bobana*, Zagreb 1996., 375.

Neopisiva i užasna stradanja izbjeglica i raseljenih osoba najtragičniji je događaj nakon završetka Drugoga svjetskog rata u kojem su od svih naroda i narodnosti Jugoslavije najviše stradali Hrvati. Smješteni u savezničkim izbjegličkim logorima, najviše u Italiji, Austriji, Njemačkoj i diljem Europe, pod zapovjedništvom britanskih vojnih snaga, doživjeli su najgoru ljudsku tragediju zbog nesporazuma, sukoba i prijepora između Saveznika i jugoslavenskih vlasti. U logorima su sve izbjeglice i raseljene osobe bile u iznimno teškoj situaciji, a razlike između Saveznika i država pretežno totalitarnih, komunističkih režima koje su zahtijevale izručenje, bile su nepremostive. Jugoslavija i SSSR tražili su njihovo bezuvjetno izručenje i kažnjavanje.

III.

Jugoslavija je u travnju 1945. zatražila od Stožera savezničkih snaga (Allied Forces Headquarters - AFHQ), stacioniranog u Italiji, dozvolu ulaska u Italiju za rad svojih misija, prema odlukama konferencija (Moskva, Jalta), kako bi istražila zločine koje su počinili njezini građani i pripadnici okupatorske vojske tijekom rata u Jugoslaviji ili da stupi u kontakt s izbjeglicama i raseljenim osobama i pomogne oko njihove eventualne želje za povratkom u domovinu. Istražni postupak *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača* trebao je obuhvatiti navodno više desetaka tisuća³⁹ osoba koje su se nalazile u savezničkim izbjegličkim logorima⁴⁰ i zatvo-

³⁹ U arhivskoj građi često se navodi i brojka od sto tisuća osoba koje su trebale biti podvrgnute istražnom postupku jugoslavenskih istražnih tijela, međutim *Državna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača* u taj broj je ubrojila sve osobe koje je proglasila, osumnjičila ili navela kao svjedoke za počinjene zločine. Podaci odnosno građa za tu problematiku nalazi se u Arhivu Jugoslavije (AJ) u Beogradu u arhivskom fondu 110 - *Državna komisija za utvrđivanje ratnih zločina i njegovih pomagača*, gdje se nalaze liste s imenima osoba koje su registrirane kao ratni zločinci pri Komisiji za ratne zločine Ujedinjenih naroda (1944. -1948.), United Nations War Crimes Commission (UNWCC). Od 1943. do 1947. u radu Komisije za ratne zločine UN-a u Londonu sudjelovali su i predstavnici Kraljevske vlade kao i Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Vlade DFJ-a odnosno FNRJ-a. Zadatak je bio da sudjeluju u radu UNWCC-a kada se odlučivalo o registraciji i listi ratnih zločinaca, te hitnom dostavljanju Ministarstvu vanjskih poslova odnosno Državnoj komisiji za utvrđivanje ratnih zločina i njihovih pomagača u domovini. U navedenom razdoblju UNWCC načinio je 80 lista ratnih zločinaca koje su sadržavale redni broj, ime i prezime, čin, jedinicu, mjesto, vrijeme izvršenja zločina, vrstu zločina i napomenu, a bile su pisane na engleskom jeziku. U listama od broja 1 do 40 zločinci su popisani po zemljama u kojima su izvršili zločin, a u listama od 40 do 80 zločinci su popisani abecednim redom. Osim podataka istim s lista od 1 do 40, te liste sadržavale su nacionalnost, vrstu ratnog zločina, klasifikaciju zločina (A-osuđen, C-osumnjičen, W-svjedok), državu gdje je zločin počinjen, a u napomeni je pisalo mjesto rođenja, zatvor u kojem se nalazi osoba i osobni opis. U AJ-u od postojećih 80 listi nalaze se 69 liste, manjkaju liste br. 4, 33 - 37, 46 - 49 i 54. Osim u listama UNWCC-a, ratni zločinci su upisani i u centralni registar ratnih zločinaca i osumnjičenih osoba /CROWCASS/ koji se nalazi u Arhivu u SAD-u (New York).

⁴⁰ Saveznički izbjeglički logori bili su označeni brojevima, a bilo ih je nekoliko stotina diljem Europe. Mnogi autori su ih nazivali prema gradovima u kojima su bili ili blizu

rima Austrije, Njemačke i Italije⁴¹ u svrhu istrage radi podizanja optužbe i privođenja pravdi.⁴² Stožer savezničkih snaga već je 5. travnja dao odgovor da se Misiji da odobrenje uz uvjet da Jugoslavija podnese prijedlog na koji način bi se vodio zatraženi istražni postupak. Dr. Sloven Smodlaka,⁴³ delegat u Jugoslavenskoj delegaciji u Savjetodavnom vijeću za Italiju 25. srpnja iste godine obavijestio je Savezničku komisiju (Headquarters – HQAC) da je zadatak Misije prikupljanje podataka za više tisuća osoba radi relevantnih dokaza o ratnim zločinima koje su počinili (vojni, policijski, sigurnosni i politički) ratni zločinci i okupacijske vojne snage Italije, Njemačke, Austrije, Mađarske i Bugarske i njihova upravna tijela, posebno Italije, tijekom rata na području Jugoslavije, a koji se skrivaju u savezničkim izbjegličkim logorima, najviše u Italiji.⁴⁴ “Mi te zločince ne tražimo radi strasti da ih kaznimo, radi samog izvršenja kazne, tražimo ih zbog pravde, zbog toga da ne truju zrak slobodnih naroda, zbog toga da za svakoga tko u buduće bude smišljao da nekažnjeno ubija djecu, siluje žene i pali seljačke kuće - postoji strašna opomena prošlosti, da zna da ga niko neće ni štiti ni sakriti.”⁴⁵ Jugoslavija je zahtijevala od Savezničke komisije da na temelju njezinih zahtjeva osumnjičene ratne zločince uhitite i izručite. Nakon nekoliko ponovljenih zahtjeva (9. i 15. kolovoza 1945.), Saveznička komisija je 8. rujna izvijestila jugoslavenskog delegata u Rimu da vrhovni saveznički zapovjednik za Mediteran (SACMED), admiral Stone, dopušta ulazak jugoslavenske Misije u saveznič-

kjih su bili. Najveći broj hrvatskih izbjeglica našao je utočište u savezničkim izbjegličkim logorima u **Italiji**: Ancona, Afragola, Bagnoli, Belluno, Bresci, Canzanella (Napulj), Capua, Cortina, Cremona, Ebola, Fermo, Forli, Grumo Appula, Grottaglie (Taranto), Latini, Lipari, Mestre, Modena, Padula (Palermo), Reggio nell’Emilia, Regina Elena (Rim), Rimini, Santa Fara, Grumo (Bari), Servigliano, Terno, Treviso, Trst, Udine itd., a u **Austriji**: Asten, (Graz), Braunau, Bregenz, Ester, Hürt, Wegen (pokrajina Westfalen), Furnitz, Glasenbach, Hürt, Murdorf, Leibnitz, Lienz, Kellerberg, Krumpendorf, Klagenfurt, Peggetz, Pignes (Lienz), Weizelsdorf, Weidmannsdorf, Glasenbach (Salzburg), Wolsberg, St. Getraut, St. Johann (Pongau) Gmunden, St. Peter, St. Salvador, St. Weit, Spittal, Treffling, Troffaiach, Villach, Vitring itd., kao i u **Njemačkoj**: Aschau, Borhorsten, Darmstadt, Kremmberg, Lohne, Mattenberg, Werdau, Zienendorf, Walka (oba u blizini Nürnberga) itd. Berislav JANDRIĆ, “Saveznički izbjeglički logori, Počeci otpora hrvatske političke emigracije komunističkom režimu u domovini (Logor Fermo)”, u tisku.

⁴¹ Prva skupina izbjeglih Hrvata stigla je potkraj lipnja 1945. u logor “Campo Fermo” blizu grada Ferma u Italiji, koji je bio najvažniji hrvatski izbjeglički logor kroz koji je od proljeća 1945. do jeseni 1947. prošlo više tisuća Hrvata. JANDRIĆ, n. dj.

⁴² NEŠOVIĆ, n. dj. 161.

⁴³ Dr. Sloven Smodlaka (Split, 1907. – Igalo 1977.), zamjenik šefa jugoslavenske delegacije u Savjetodavnom vijeću za Italiju (1944. - 1947.). Obavljao je i dužnost predstavnika Jugoslavije u Glavnom stanu savezničkih snaga (AFHQ) u Italiji.

⁴⁴ Već potkraj 1944. Vlada Jugoslavije, preko *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača* na listama ratnih zločinaca imala je ukupno 17.500 pripadnika okupacijskih snaga “od čega 7.567 Nijemaca, 3.789 Talijana, 3.437 Mađara, 1.424 Bugara, 395 Austrijanaca i 780 pripadnika drugih naroda”. *Dokumenti iz istorije Jugoslavije, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz Drugoga svjetskog rata*. Tom 1 - 4. Priredili: Miodrag Đ. ZEČEVIĆ, Jovan P. POPOVIĆ, Beograd 1999. Tom 3.,13.

⁴⁵ DILAS, n. dj.

ke izbjegličke logore u svrhu istrage, ali samo "određenih [posebnih] slučajeva" (*specific cases*), uvjetujući "da se pojedinačno podnesu kratki i relevantni podaci za svaki od navedenih zločina osoba koje su pod istragom - *schedule showing short particulars of each of the alleged war crimes which it is desired to investigate*".⁴⁶ S dozvolom za istragu samo "određenih slučajeva" bilo je jasno da "Saveznička komisija namerava s jedne strane da odugovlači stvar, a s druge strane da rad komisije ograniči na istraživanje 'određenih zločina' i time onemogući rad misije da istražuje zločine o kojima bi tek na licu mesta provodila [provjerila] podatke, a isto tako i da mimoidje najvažniji zadatak misije, naime da pronalazi i da putem savezničkih vojnih vlasti hapsi ratne zločince i izdajnike".⁴⁷ Međutim, dozvolu ulaska jugoslavenskoj Misiji Saveznici su na sve načine opstruirali, zbog čega je predstavnik Jugoslavije 26. listopada 1945. na sjednici Savezničkog vijeća za Italiju zatražio sastanak sa zapovjednikom SACMED-a (admiral Stone), koji je ponovno obećao da će dopustiti ulazak Misije u Italiju nakon što jugoslavenska vlada dostavi popis ratnih zločinaca koje želi saslušati, što je učinjeno za većinu traženih zločinaca.

Iz zahtjeva SACMED-a bilo je vidljivo da Saveznici odugovlače s uhićenjima i izručivanjem jugoslavenskih zločinaca pa je jugoslavenska vlada notom (br. 1514.) od 5. studenog 1945. ponovo zahtijeva od Savezničke komisije (HQAC) dozvolu ulaska Misije u Italiju radi istrage u kojoj su neki zločinci bili ipak uhićeni, a drugi smješteni u savezničkim logorima. U noti se dokazivalo "da su dokumenti, koji su u rukama jugoslavenske *Državne komisije za utvrđivanje zločina* počinjenim od strane okupatora i njihovih pomagača u vezi s dokumentima koji se nalaze u arhivima u Rimu odakle su izdata naredjenja za počinjenje već dokazanih ratnih zločina i da je radi toga razumljivo da ti dokumenti imaju biti ispitani od strane jugoslavenske misije".⁴⁸ Međutim, HQAC je odgovorio na jugoslavensku notu 15. studenoga 1945. da "gornje objašnjenje ne zadovoljava pošto ne sadržava odgovor na traženje Komisije da se dostave 'kratki podaci o svakom od navodnih zločina'".⁴⁹ Uz odluke moskovske, jaltske i potsdamske konferencije te uz izjave savezničkih političara bila je vidljiva i odlučnost "UN-a da svi ratni zločinci i saradnici okupatora treba da budu vraćeni u zemlju gde su zločine počinili, naši ambasadori u Londonu i Washingtonu podneli su Foreign Officeu (FO) - [Britansko ministarstvo vanjskih poslova] i State Departmentu (SD) - [Američko ministarstvo vanjskih poslova], tri liste izdajnika s potrebnim dokazima i molili su da se ovi izdajnici izruče jugoslavenskim vlastima. Prva lista sadržavala je četrdeset izdajnika s Milanom Nedićem⁵⁰ na čelu i u njoj su

⁴⁶ Arhiv sekretarijata Ministarstva inostranih poslova FNRJ, Pravno odeljenje, (Dalje, ASMIP PO), Beograd, 1946., K/35, 2.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ ASMIP (PO), 3.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Vidi, Milan BORKOVIĆ, *Milan Nedić*, Zagreb 1985.

bile nabrojene glavne ličnosti nedićevske administracije i policije i istaknuti nedićevski radnici. Druga lista je sadržavala 20 domobranskih izdajnika s [Leom] Rupnikom⁵¹ na čelu, a treća sa 186 ljotićevecaca,⁵² pristaša Dimitrije Ljotića.⁵³

Međutim, 9. listopada FO (nota br. R 16234/329/92), a 19. listopada 1945. SD (nota br. 800.401) dostavili su uvjete svojih vlada pod kojim će uvjetima izručiti Jugoslaviji tražene, osumnjičene ratne zločince i izdajnike od kojih navodimo najvažnije:

- "(...) da se podnesu dovoljni osnovi podozrenja (*prima facie evidence*) o krivici svakog traženog izdajnika.
- (...) da traženi izdajnici nisu potrebni savezničkim vlastima u vezi predstojećih suđenja glavnim ratnim zločincima."⁵⁴

U notama FO-a i SD-a obavijestili su jugoslavenskog predstavnika "da odobravaju izručenje svih osoba nabrojanih u prve dve liste, osim biskupa G.[regorij] Rožmana, Novaka, C.[iril] Žebota i M.[irko] Javornika, a u pogledu članova Ljotićeve organizacije tražili su naknadne dokaze 'prima facie evidence' o krivici"⁵⁵ Istovremeno je obaviještena jugoslavenska vlada "da su rukama savezničkih vojnih vlasti u Italiji Ačimović, [Milosav] Vasiljević, dr. Ivanić, Pantić, general Dokić, [Vlado] Jonić, Spalajković, Popović, [Momo] Djordjević, Paranos, Bečarević i Mušicki. U notama je rečeno da je vojnim vlastima na teritorijama kontrolisanim od strane angloamer. snaga naredjeno da odobrene [imenovane] izdajnike, koji su već uhapšeni, izruče, a u pogledu ostalih da energično tragaju radi njihovog pronalaženja"⁵⁶

Kako ulaz Misije u Italiju gdje se nalazila većina traženih osoba i nadalje nije bio odobren, a ni izručenja traženih i uhićenih osoba, ratnih zločinaca i izdajnika nije bilo, delegat Jugoslavije tražio je od *Komisije UN-a za istraživanje ratnih zločina* objašnjenje za takve postupke,⁵⁷ a odgovor je bio da će ratni zločinci i izdajnici biti izručivani vladama (državama) članicama UN-a pod istim uvjetima kao i njemački ratni zločinci. To je značilo da moraju biti "bez daljnjeg" (*without question*)⁵⁸ upisani u liste Komisije UN-a za ratne zločine. Kako vojne vlasti u Italiji ni nakon toga nisu dobile narednje SACMED-a da izruče tražene talijanske ratne zločince, Jugoslavija je (dr.

⁵¹ Leon Rupnik (Lokve, Nova Gorica 1880. - Ljubljana, 1946.). Vidi, Aleksandar VOJINOVIĆ, *Leon Rupnik*, Zagreb 1988.

⁵² ASMIP (PO), Isto.

⁵³ Vidi, Branislav BOŽOVIĆ, *Mladen Stefanović, Milan Ačimović, Dragi Jovanović, Dimitrije Ljotić*, Zagreb 1985., 195 - 283.

⁵⁴ ASMIP (PO), 4.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ *Komisija Ujedinjenih nacija za istraživanje ratnih zločina* osnovana je 20. listopada 1943.

⁵⁸ *Komisiji UN-a za ratne zločine* jugoslavenska vlada dostavila je popis od 400 talijanskih ratnih zločinaca. ASMIP (PO), 5.

Živković) 19. studenog 1945. uputila protest britanskom delegatu u *Komisiji UN-a za ratne zločine* (Craig), koji je na sjednici iste komisije 28. studenoga 1945. obavijestio ne samo vladu Jugoslavije, nego i vlade ostalih država koje su zastupljene u *Komisiji UN-a* o odlučnosti vlada V. Britanije i SAD-a da "italijanske ratne zločince izručuju savezničkim vladama",⁵⁹ tj. da su odobrile tražena izručenja. Delegat SAD-a u navedenoj *Komisiji UN-a* također je izvijestio da je američka vlada (8. prosinca 1945.) preko Combined Chiefs of Staff "izdala nalog kojim je odobrila izručenje italijanskih ratnih zločinaca pod uslovima utvrđenih za nemačke ratne zločince".⁶⁰ To je potvrdio i predsjednik britanske vlade C. Attlee 15. prosinca 1945. (nota br. U. 8375/29/73.) kojom je "saopštio Jugosl. Ambasadoru [Ljubo Leontić] u Londonu da su Savezničke vojne vlasti ovlstile Vrhovnog komandanta za Sredozemlje da vrši izručivanje ital. ratnih zločinaca pod istim uslovima, koji su utvrđeni za nemačke ratne zločince (...) [i] rešeno na zadovoljavajuć način za nekoliko dana i da će naređenja biti upućena sav.[ezničkim] vojnim vlastima u Italiji".⁶¹ Savezničke vojne vlasti u Italiji, iako su imale suglasnost vlada V. Britanije i SAD-a nisu, a što im je bila dužnost, uhitile ni izručile jugoslavenskim vlastima ni jednog zločinca koji je bio upisan u liste Komisije UN-a. Stoga je predstavnik Jugoslavije Smodlaka ponovno 5. siječnja 1946. uputio zahtjev (Pov.br.20/46.) pomoćniku šefa štaba AFHQ-a (brigadnom generalu A. L. Hamblenu) iz kojeg navodimo najvažnije:

- "Zahtev za izručenje svih izdajnika, čija su izručenja odobrena notama Foreign Officea i State Departmenta iz listopada 1945. godine (...).
- (...) zahtev za izručenje svih italijanskih ratnih zločinaca, upisanih u liste Komisije UN [za ratne zločine] (...)"⁶²

Iz dopisivanja između jugoslavenske vlade i Savezničkih vojnih vlasti u Italiji bilo je vidljivo da se njezina predstavnika Smodlaku *upućuje* na "ispravan put" podnošenja zahteva" u cilju izručenja ratnih zločinaca. Od Savezničke komisije Smodlaka je dobio odgovor 24. siječnja 1946. (br. 4/29.8.CA) kojim ga potpredsjednik sekcije za civilne poslove AFHQ-a brigadir M. Carr izvještava da je AFHQ poslao njegove zahtjeve HQAC-u uz napomenu "da se te stvari trebaju uređivati diplomatskim putem",⁶³ a ne preko Savezničkih vojnih vlasti. Međutim, *Državna komisija za utvrđivanje zločina*,⁶⁴ predviđajući nastavak opstrukcija, to je učinila već 8. prosinca 1945. zatraživši diplomatskim putem, preko veleposlanstva u Londonu od FO-a izručenje 316 osoba osumnjičenih za ratne zločine. Među zahtjevima za izručenjem najviše je

⁵⁹ Isto, 7.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² ASMIP (PO), 6.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Predsjednik Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača bio je dr. Dušan Nedjeljković, sveučilišni profesor iz Beograda, a tajnik dr. Ivan Grgić, odvjetnik.

bilo hrvatskih izbjeglica, posebno ustaških ministara i vojnih dužnosnika kao i ostalih osoba koje su obnašale visoke dužnosti u NDH, od kojih navodimo neke: Artuković Andrija,⁶⁵ Babić, Ivan,⁶⁶ Blažeković, Zdenko,⁶⁷ Frković, Ivica,⁶⁸ Frković, Mato,⁶⁹ Kaštelan, Mladen,⁷⁰ Kvaternik, Eugen (Dido),⁷¹ Kvaternik, Ljubomir,⁷² Kvaternik, Slavko,⁷³ Luburić, Vjekoslav,⁷⁴ Puljiz, Luka;⁷⁵ Rušinović, Nikola;⁷⁶ Tomljenović, Stjepan;⁷⁷ Tortić, Janko; ⁷⁸Toth, Dragutin;⁷⁹ Tuk, Emil;⁸⁰ Turina, Oskar;⁸¹ Šarić, Ivan⁸² itd. No, Savezničke

⁶⁵ Artuković, Andrija (Klobuk kraj Ljubuškog, 1889. - Zagreb, 1988.), posljednja dužnost koju je obnašao u NDH: ministar unutarnjih poslova, ministar pravosuđa i bogoštovlja, državni prabilježnik - čuvar državnog pečata. Osuđen na smrt, zbog zdravstvenog stanja presuda nije izvršena. Umro u zatvorskoj bolnici.

⁶⁶ Babić, Ivan (Sv. Ivan Žabno, 1904. - Torremolinos, Španjolska, 1982.), domobranski časnik.

⁶⁷ Blažeković, Zdenko (Bihać, 1915. - Zagreb, 1947.), stožernik Sveučilišnoga ustaškog stožera i zapovjednik Muške ustaške mladeži. Izručen jugoslavenskim vlastima (1946.) u Zagrebu i osuđen na smrt.

⁶⁸ Frković, Ivica (Lički Novi, 1894. - Buenos Aires, 1980.), glavar građanske uprave u Sarajevu, te za velike župe: Vrhbosna, Usora i Sol, Lašva i Galaž te Hum, kao i kotareve Bijeljina, Brčko, Gradačac i Derventa.

⁶⁹ Frković, Mate (Lički Novi, 1901. - Buenos Aires, 1987.), doglavljanik, ministar unutarnjih poslova i pročelnik ustaškog suda.

⁷⁰ Kaštelan, Mlade (Ugljan, 1909. - Bleiburg, 1945.), zapovjednik ustaške mladeži u Zagrebu.

⁷¹ Kvaternik, Eugen, Dido (Zagreb, 1910. - Rio Cuarto, Argentina, 1962.), zapovjednik nadzorne službe u Ustaškoj vojnici, nakon pismene ostavke (1943.) Paveliću odlazi u Slovačku i Austriju.

⁷² Kvaternik, Ljubomir (Vučinić Selo kraj Vrbovskog, 1887. - München, ?), veliki župan Velike župe Krbava i Psat.

⁷³ Kvaternik, Slavko (Vučinić Selo kraj Vrbovca, 1878. - Zagreb, 1947.), god. 1943. razriješen dužnosti s činom vojskovođe u miru odlazi u Austriju. Izručen (1946.) Jugoslaviji. Presudom Vrhovnog suda u Zagrebu osuđen na smrt.

⁷⁴ Luburić, Vjekoslav (Humac kraj Ljubuškog, 1914. - Carcagente, Španjolska, 1969.), zapovjednik Ustaškog zbora sa sjedištem u Sisku, 1945. dobiva čin domobranskoga generala.

⁷⁵ Puljiz, Luka (Runović kraj Imotskog, 1913. - ?), zapovjednik ispostave Zapovjedništva Ustaške mladeži (za južnu Hrvatsku) u Sarajevu.

⁷⁶ Rušinović, Nikola (Philadelphia /SAD/, 1908. - Philadelphia ?1993.), poslanik NDH u Sofiji.

⁷⁷ Tomljenović, Stjepan (Kolarevo Selo kraj Bjelovara, 1914. - Gospić, 1945.), stožernik Ustaškog stožera Like i Gacke. Ubili su ga partizani.

⁷⁸ Tortić, Janko (Petrinja, 1902. - Los Angeles, 1962.), ministar udružbe u svim rekonstrukcijama vlade, član odbora za pomilovanje Hrvatskoga državnog sabora.

⁷⁹ Toth, Dragutin (Staro Petrovo Selo, 1890. - Cordoba, Argentina, 1971.), ministar državne riznice.

⁸⁰ Tuk, Emil (Brašov, Rumunjska, 1913. - Zagreb, 1948.), šef političkoga odsjeka župnog redarstva u Sarajevu. Osudio ga je Vrhovni sud u Zagrebu na smrt.

⁸¹ Turina, Oskar (Pula, 1892. -), generalni konzul NDH u Beču.

vojne vlasti (i *Komisija UN-a za ratne zločine*), 16. veljače 1946. izvijestila je Smodlaku "da u buduće sve molbe za hapšenje osoba čija imena su uključena u liste *Komisije UN-a za ratne zločine* biti će upućene AFHQ-u (Stožeru savezničkih snaga), koji će preduzeti potrebne mere. Te će se molbe slati na DAMP [District Attorney Military Police], (...) c/o JAG [Judge Advocate General] Napulj. Slače ih ovaj Glavni stan tražeći da provedu hapšenje i da informišu Vas o preduzetim merama. Za poduzimanje mera biće nakon toga odgovoran DAMP (...) a ne Saveznička komisija. Šaljemo Vam radi upute, kopiju pisma upućenog DAMP skupa sa listom osoba čije ste hapšenje tražili".⁸³ Od Savezničke komisije zatraženo je 30. siječnja 1946. uhićenje Ljube Miloša⁸⁴ i Viktora Tomića⁸⁵ uz naznaku da su pobjegli iz logora Fermo u logor San Giorgio (južno od Ancone), koja ništa nije poduzela da se traženi ratni zločinci uhite. Bez obzira na to što nije udovoljeno prijašnjim zahtjevima, jugoslavenska vlada je prema savezničkim uputama zahtijevala izručenje 1.261 osobe: 15. veljače 1946. (za 377), 21. ožujka 1946. (za 426), 4. lipnja 1946. (za 458) ratnih zločinaca i "raseljenih lica" koji su se nalazili u savezničkim izbjegličkim logorima.⁸⁶ Jugoslavija je 4. listopada 1946. uputila FO-u zahtjev za izručenjem traženih ratnih zločinaca: Ive Herenčića,⁸⁷ Ivana Korskog,⁸⁸ Ljube Miloša, Ante Moškova,⁸⁹ Dušana Žanka,⁹⁰ Stjepana Barbarića, Dragutina Rubčića,⁹¹ Vladimira Krena,⁹² Milovana Žanića,⁹³ Ivana

⁸² Šarić, Ivan (Travnik, 1871. - Madrid, 1960.), nadbiskup Vrhbosanske nadbiskupije. Sudjelovao u radu biskupskih konferencija 1941. i 1945.

⁸³ ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/35, 6.

⁸⁴ Miloš, Ljubo (Bosanski Šamac, 1919. - Zagreb, 1948.), zapovjednik logora Jasenovac. Osudio ga je Vrhovni sud u Zagrebu na smrt.

⁸⁵ Viktor, Tomić (Auspand, Austrija, 1907. - Rim, 1947.), dopukovnik, pročelnik Izvještajnog odjela stožera ustaške vojnice.

⁸⁶ Državna komisija za utvrđivanja zločina okupatora i njihovih pomagača obavijestila je 12. siječnja 1946. Smodlaku da se u službenoj korespondenciji treba izbjegavati za državljane Jugoslavije termin - izdajnici - označavajući ih kao ratne zločince zato što će britanske vojne vlasti tražiti da se te osobe registriraju u *Komisiji UN-a za ratne zločine* kao ratni zločinci, a vlastite državljane nije moguće registrirati kao ratne zločince u *Komisiji UN-a*.

⁸⁷ Herenčić, Ivo (Bjelovar, 1910. - Buenos Aires, 1978.), zapovjednik V. zbornice Hrvatskih oružanih snaga (HOS) sa sjedištem u Karlovcu.

⁸⁸ Korsky, Ivo (Osijek, 1918. - Argentina, 2004.), obnašao je dužnost suca u vojnom sudstvu NDH.

⁸⁹ Moškov, Ante (Špiljari, Kotor, 1911. - Zagreb, 1948.), zapovjednik 1. hrvatske udarne divizije. Uhitile su ga u Veneciji britanske vojne vlasti u listopadu 1946. te izručile jugoslavenskim vlastima. Odlukom Vrhovnog suda u Zagrebu osuđen je na smrt.

⁹⁰ Žanko, Dušan (Trilj, 1904. - Caracas, Venezuela, 1980.), djelatnik u Ministarstvu vanjskih poslova.

⁹¹ Rubčić, Dragutin (Gospić, 1899. - Buenos Aires, 1986.), general, zapovjednik letaštva Vojnog zrakoplovstva HOS-a.

Oršanić,⁹⁴ Josu Rukavinu,⁹⁵ Matiju Kovačića⁹⁶ i Ivana Stiera.⁹⁷ *Državna komisija za utvrđivanje ratnih zločina* dostavila je diplomatskim putem kompletnu dokumentaciju za sve tražene osobe.⁹⁸

Nakon dugotrajne korespondencije Savezničke vojne vlasti ipak su dopustile ulazak u izbjegličke logore jugoslavenskoj Misiji, ali ne u Italiju nego u Njemačku i Austriju. FO je 18. siječnja 1946. (nota R.675/58/92) odgovorio Jugoslaviji “da su vojne vlasti u Italiji svesne važnosti koju Vlada Nj. Veličanstva pridaje brzom rešavanju problema i da su unatoč velikih administrativnih poteškoća rešene da učine sve što je u njihovoj moći da pomognu”.⁹⁹ U istoj noti FO je naglasio da nailazi na teškoće prilikom identifikacije i pronalazjenja traženih osoba među tisućama izbjeglica koje se nalaze u logorima ili skrivaju diljem Italije, s obzirom na to da je “beogradska radio stanica objavila imena nekih lica za koja Savezničke vlasti znaju da su u Italiji i čija izručenja [je] Vlada Nj. Veličanstva odobrila. Ovi ljudi su odmah pobjegli i do sada ih [se] nije uspjelo pronaći”.¹⁰⁰ Veliki problem u repatrijaciji traženih osoba bio je u samim logorima koji su bili vojnički organizirani s upravama koje su bile u rukama osumnjičenih i/ili okrivljenih ratnih zločinaca, koji su otvoreno prijetili svojim sunarodnjacima (jugoslavenima), služeći se osim fizičkog terora nad pojedincima koji su se željeli vratiti u domovinu, usmenom i tiskanom propagandom protiv Jugoslavije.¹⁰¹

Također, FO je dao preporuku da se osim pismenog izvješća dostave fotografije i opis traženih osoba da bi se *uhićenje i deportacija s uspjehom izvrši-*

⁹² Kren, Vladimir (Vaška kraj Podravske Slatine, 1903. - Zagreb, 1948.), general, zapovjednik Zapovjedništva zračnih snaga HOS-a. Odlukom Vrhovnog suda u Zagrebu osuđen na smrt.

⁹³ Žanić, Milovan (Senj, 1882. - Fermo, Italija, 1946.), povjerenik Hrvatskoga crvenog križa.

⁹⁴ Oršanić, Ivan (Županja, 1904. - Buenos Aires, 1968.), državni savezničar Glavnog saveza staliških i drugih postrojbi, član Hrvatskoga državnog sabora.

⁹⁵ Rukavina, Joso (Konjsko Brdo kraj Perušića, 1912. - Buenos Aires, 1968.), pukovnik, zapovjednik Redarskih oružanih snaga NDH.

⁹⁶ Kovačić, (Matej) Matija (Ljubljana kraj Siska, 1901. - Barcelona, 1972.), glavni ravnatelj Glavnog ravnateljstva za promidžbu u Ministarstvu narodne prosvjete, državni vijećnik.

⁹⁷ Stier, Ivan (Čepin, 1913. -), pukovnik, zapovjednik pripremljene bojne i 2. ustaškog zdruga u Osijeku.

⁹⁸ ASMIP (PO), Beograd, 1946. K/42, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, (Izv. Pov. br. 3213/1946.).

⁹⁹ ASMIP (PO), K/35, 7.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Metode terora u logorima provedene su uz pomoć logorske policije. “Ti logori imaju svoje vlastite tamnice. Među metode koje se primjenjuju /.../ spadaju batinanje, vezivanje za stup, smanjivanje obroka, držanje ljudi u naročito iskopanim rupama ili u strogom zatvoru. Ove mjere se primjenjuju protiv bivših ratnih zarobljenika ili interniranih lica koja daju izraze svojoj odanosti prema Jugoslaviji, kao i protiv svakog onog koji izrazi želju za povratkom u otadžbinu. Uprave logora posvećuju naročitu pažnju licima koja žele da se vrate kući.” *Trideset dana*, Beograd 1946., 37.

la. Pitanje izručenja zločinaca iz Italije kao i ulazak jugoslavenske Misije u Italiju bilo je na početku. Ipak, jugoslavenska Misija vrlo je uspješno vršila istragu u Njemačkoj i Austriji. Stoga je jugoslavenski predstavnik u Londonu ponovno podnio 10. svibnja 1946. FO-u notu br. 808. kojom predlaže "radi ubrzanja i olakšanja izručenja zločinaca i izdajnika" sljedeće:

Zahtjev Državne komisije za utvrđivanje ratnih zločina, za izručenjem Slavka Kvaternika, maršala i vojskovođe Hrvatskih oružanih snaga bivše NDH

4/404

 ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА
 ДРЖАВНА КОМИСИЈА
 ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА
 ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Београд, 8 децембар 1945 год.

Е.Пов.бр. 238

МИНИСТАРСТВУ ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА
- Правном одељку -

Б Е О Г Р А Д

Умолјава се Министарство да надлежним дипломатским путем затражи изручење нашим властима, преко наше амбасаде у Лондону од Форин Офиса;

1. ГОЈНИК БЛАГА, команданта Црне Горе, Боке и Старога Раса под окупацијом;
 2. ПЕТРИЧЕВИЋ ВЕШКА, команданта ловченског четничког одреда;

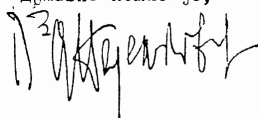
3. БИКИЋ ВЛАДИМИРА, судију I. четничког војног суда;
 4. ЈЕВЂЕВИЋ ДОБРСАВА, четничког војводу;
 5. КВАТЕРНИК СЛАВКА, маршала и војсковођу хрватских оружаних снага бив. НДХ;
 6. МАРКОЈЕВИЋ ЈУРА, Ивановог и
 7. БЛАЖЕКОВИЋ ЗДЕНИКА,

Именовани се налазе у Италији и у окупационим енглеским зонама Аустрије и Немачке.

У прилогу се достављају одлуке ове Комисије, којима се утврђује кривица према фашије именованих. у Тезени и/а Еболи - у Напомињемо да је Јевђевић ухапшен од стране Енглеза и веру је се да је одведен у Трст, зато чим енглеска влада да сагласност за његово изручење наш амбасадор треба да прибави и потребно упутств енглеске владе окупационим војним властима, да се како Ђурић тако и остали изруче нашим властима.

Потребно је да нас амбасадор олмах обавести чим Форин Офис одобри њихово издавање а исто тако да обавести нашег делегата у Комисији Уједињених народа како би именоване регистровао код Крокса.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДИ!

ПРЕДСЕДНИК
Државне комисије,

ASMP (PO), Beograd, 1946. K/ 50-10-68551.

1. "da britanske vojne vlasti u Italiji budu obavestene, da izruče jugoslovenske izdajnike čim izručenje odobri Foreign Office,

2. da Jugoslovenska Delegacija u Italiji, koja je od strane Jugoslovenske Vlade ovlaštena da u ime Jug. Vlade podnese prijedloge po pitanju ratnih zločinaca i izdajnika, bude obavještena od strane savezničkih vojnih vlasti u Italiji po svim pitanjima jugoslavenskih ratnih zločinaca i izdajnika,
3. da savezničke vojne vlasti u Italiji obaveste u svakom konkretnom slučaju Jug. Delegaciju o mestu i vremenu gdje i kad nameravaju izdati [izručiti] nekog izdajnika, da bi Jug. Delegat mogao obavijestiti Jug. vlasti da budu na licu mjesta u određeno vreme,
4. da se odobri odlazak Jugoslovenske Misije u Italiju sa zadatkom da surađuje sa savezničkim vojnim vlastima po ovim pitanjima i da im pomogne u pronalaženju i identificiranju izdajnika i kolaboracionista”.¹⁰²

Na te jugoslavenske prijedloge, FO je 16. svibnja 1946. (nota br. R. 7114/58/92) odgovorio:

- “da su savezničke vojne vlasti bile obavēštene odmah o svakom slučaju odobrenja i da će se tako postupati i u buduće,
- u pogledu 2 i 3 točke rečeno je, da su to administrativna pitanja i da su savezničke vojne vlasti u Italiji zamoljene da izađu u susret željama Jugoslovenske Vlade, i
- u pogledu slanja Misije rečeno je, da će se po tom pitanju konzultovati američka vlada s kojom brit. vlada ima zajedničku odgovornost po ovakvim pitanjima”.¹⁰³

Nezadovoljan odgovorom FO-e, Smodlaka je tražio prijam u Vrhovnom štabu angloameričkih vojnih snaga za Italiju u Caserti do kojeg nije došlo.

Međutim, FO je 29. srpnja 1946. (nota br. 10635/58/92) upotpunio svoju notu od 10. svibnja 1946. Smodlaci, u kojoj ponavlja svoj odgovor na prvi prijedlog, dok u pogledu drugog i trećeg prijedloga “izražava žaljenje, da AFHQ-u nije moguće da surađuje sa dr. Smodlakom po pitanjima koja nisu strogo u nadležnosti Savetodavnog Veća. Izručenje izdajnika (...) nije u nadležnosti Savetodavnog Veća i zato je potrebno za svako obavēštenje po ovom pitanju bude učinjeno diplomatskim kanalima, a fizička predaja će se izvršiti putem Jugoslovenske Misije u Trstu”.¹⁰⁴

No, najveće iznenađenje bilo je da “savezničke vojne vlasti ne mogu preuzeti odgovornost [da] daju dozvole predstavnicima Jugoslovenske Vlade da posjete logore u Eboliu i Fermu, pošto su internirani u ovim logorima neprijateljski raspoređeni prema sadašnjim jugoslovenskim vlastima i ne bi se moglo proreći kako bi oni primili jednu zvaničnu misiju. Nadalje ovi logori nisu ograđeni žicom i dolazak jedne takve misije u logor bio bi po sebi dovoljan razlog za masovno odlazanje nekih interniraca koji se boje posledica takve posete. Izuzev lica koji sada žive u logorima za raseljena lica, ostali Jugosloveni su sada pod jurisdikcijom italijanske vlade, a svako lice koje nije u jednom od

¹⁰² ASMIP (PO), K/35/, 8.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto, 9.

ovih logora, može biti uhapšeno i izručeno Jugoslovenskoj Vladi samo po italijanskim vlastima”.¹⁰⁵

Jugoslavija je od Saveznika, posebno od Britanaca koji su pod svojim zapovjedništvom imali sve savezničke izbjegličke logore, stalno tražila hitno izručenje zločinaca, a FO je 20. kolovoza 1946. (nota br. R. 12251/58/92) ponavljao iste razloge i teškoće oko traženja i izručivanja izdajnika, navodeći ponovno dva najveća problema. Prvi, objavljivanje imena osoba koje trebaju biti izručene preko beogradskog radija i koje su zbog toga prikrile identitet i mjesto boravka, a zbog navedenih propusta jugoslovenske vlade, Savezničke vojne vlasti nisu u mogućnosti pronaći, uhiti i izručiti tražene zločince, s obzirom na to da su isti “odmah preduzeli korake da prikriju svoj identitet ili da se sakriju na takav način da bi samo čišćenje cele Italije osiguralo njihovo pronalaženje. (...) Vojne vlasti imaju vrlo težak zadatak pronalaženja i identifikovanja ljudi radi toga, jer je tačno mesto boravka u većini slučajeva nepoznato, jer se kriju sa promenjenim imenom i izgledom”.¹⁰⁶ Drugi je problem “da se molbe ne mogu rešavati brzo zbog velikog broja zahteva i radi toga što se u svakom konkretnom slučaju mora konsultovati Američka Vlada, a izručenje izdajnika je onemogućeno samo faktom što savezničke vojne vlasti imaju ogromne poteškoće kod pronalaženja izdajnika”.¹⁰⁷ Ustrajni zahtjevi Jugoslavije za izručenjem zločinaca stvarali su tenzije u odnosima Jugoslavije s V. Britanijom i SAD-om koje nisu bile sklone udovoljiti njezinim stalnim zahtjevima.

Naime, Zapad nije podržavao komunistički režim ni metode kojima se Jugoslavija obračunala sa svojom ideološkom oporbom, a nije imala povjerenja ni u komunistički režim i njezine pravne institucije. Dapače, bio je snažno protiv njega, a predviđao se čak i ratni sukob između Zapada i Istoka, koji su posebno očekivali osumnjičeni za ratne zločine, “raseljena lica” i hrvatska politička emigracija. Vrhunac nesklonosti Saveznika prema Jugoslaviji bila je upućena obavijest potpredsjednika Sekcije za civilne poslove AFHQ-a (brigadira Carra), koji 16. rujna 1946. (nota br. 4/29.8/CA) obavještava Smodlaku da “njegova pisma koja su upućena Savezničkoj komisiji radi hapšenja i izručenja izdajnika ‘ne služe korisnoj svrsi’ i da bi se cenilo kada bi on ‘prestao da podnosi ovakve molbe Savezničkoj komisiji’”.¹⁰⁸ Iako su se tražene osobe nalazile u logorima Fermo i Ebola, Saveznička komisija ponovila je isti naputak da se Jugoslavija mora izravno obratiti Vladi Italije. Međutim, njezini zahtjevi za izručenjem ne samo talijanskih nego i ostalih ratnih zločinaca nisu bili prihvaćeni jer “Savezničke vojne vlasti ne samo da nisu izručile italijanske ratne zločince već su dozvolile i to, da italijanske vlasti pričaju izjave od italijanskih ratnih zločinaca, koji su bili uhapšeni na zahtev savezničkih vojnih vlasti. Te izjave o nevinosti italijanske vlasti dostavi-

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto, 11.

¹⁰⁸ Isto, 10.

le su savezničkim vojnim vlastima. Iz dokumenata koje je dostavio britanski delegat u Komisiji UN za ratne zločine, jugoslavenskom predstavniku (dr. Živković) vidljivo je, da su na zahtev Allied Commission Public Safety Sub Commission Security Division (ACPSSCDS) - Saveznička komisija javne sigurnosti, Potkomisija Odjela sigurnosti, bili su uhićeni talijanski ratni

- 7 -

241. РАКИЋ РАДОСЛАВ, тражено издавање дипломатским путем. Е.Пов.бр.231/45, од 1-XII-45
242. ПЕТКОВИЋ, капетан СДК.Тражено " " " " Е.стр.Пов.бр.225/45
243. ПОПОВИЋ САВА, тражено издавање преко Мин. ин. послова од Врхов.команде у Касерти са назначењем да се налази у близини Бари-а. Захтев за изручене поновљен 22-XI-45 године.Е.Пов.бр.224. Тражено издавање дипломатским путем. Е.Пов.бр.80, од 28-XI-45.
244. РАДИНОВИЋ ВЕЛИША, тражено издавање дипломатским путем. Е.Пов. бр. 237/45.
245. РАКУШ, тражено издавање дипломатским путем. Е. Пов. бр. 237/45.
246. РЕБОК Др. ЈУРАЈ, тражено издавање " " " " Е.Пов. бр. 234/45.
247. РЕЈА, " " " " Е.Пов. бр. 237/45.
248. РИСТИЋ ПРЕДРАГ, п.поручник, командир у III добровољачком пуку СДК. Тражено издавање дипломатским путем. Е. стр. Пов. бр. 225/45
249. РОГИЋ ИВАН, поднаредник СДК. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр. Пов. бр.225/45.
250. РОДИЋ ДАНИЈЕЛ, Тражено издавање дипломатским путем. Е. Пов.бр.273/45, од 24-XII-45.
251. РУПЧИЋ ДРАГУТИН, " " " " Е.Пов.бр.234/45.
252. РУС, " " " " Е.Пов.бр.237/45
253. РУЧИНОВИЋ Др. НИКОЛА, налази се у окупационој зони Баварске.Одлука достављена другу Пејовићу преко Др. Живковића да се затражи његово изручене. Е.Пов.бр.227 од 28-XI-45.
254. САЈИ АЛЕКСАНДАР, тражено издавање дипломатским путем. Е.Пов.бр. 234/45.
255. СКИП КАТА, " " " " Е.Пов.бр.234/45.
256. СЕКУЛИЋ ИВАН, " " " " Е.Пов.бр.234/45.
257. СЕРГИЋ ИЛИЈА, " " " " Е.Пов.бр.273/45, од 24-XII-45.
258. СИМЕУНОВИЋ ГЕОЗДИЋ, зв."Дерона" тражено издавање дипломатским путем.Е. Нов.бр.237/45.
259. СЛИПЧЕВИЋ БРАНКО,тражено издавање дипломатским путем.Е.Пов. бр.234/45
260. СРБА зв."Брко" " " " " Е.Пов.бр.237/45.
261. СРДИЋ АРСЕН, " " " " Е.Пов.бр.237/45
262. СРЕТЕНОВИЋ МИЛАН, " " " " Е.Пов. бр.2/46, од 8-I-46
263. СРНАК РУДОЛФ, " " " " Е.Пов.бр. 234/45
264. СТАНКОВИЋ ЖИВОТА, " " " " Е.Пов. бр.237/45.
265. СТАНКОВИЋ МИШКО,четовођа I добровољачког одреда СДК.Тражено издавање дипломатским путем. Е.стр. Пов. бр. 225/45.
266. СТАКОЈЕВИЋ СЛАВКО,тражено издавање дипломатским путем.Е.Пов. бр.237/45.
267. СТАРЧЕВИЋ Др. МИЛЕ, " " " " Е.Пов. бр.246/45, од 18-XII-45.
268. СТЕФАНОВИЋ ЖИВОТА,редов, добровољац СДК.Тражено издавање дипломатским путем. Е.стр. Пов.бр.225/45.
269. СТЕФАНОВИЋ ЗЛАТОМИР,каплар СДК.Тражено издавање дипломатским путем.Е. стр. Пов. бр. 225/45.
270. СТИКИЋ АЛЕКСАНДЕР, мајор, командант 3 бат. I пука "Краља Петра"СДК. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр. Пов. бр.225/45
271. СТОЈАНОВИЋ,пуковник,командант СДС округа крагујевачког. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр.Пов. бр.225/45.
272. СТОЈАНОВИЋ РАДОВАН,капетан I кл. командант рудничке групе одреда. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр. Пов. бр.225/45.
273. СТУДЕ Е.Ив Спита. " " " " Е.Пов. бр. 231/45, од 1-XII-45.
274. СТУДЕ II." " тражено " " " " Е.Пов. бр. 231/45.
275. СТУПНИН АНТЕ, " " " " Е.Пов. бр.231/45, од 1-XII-45.
276. СУВАШИЋ МИТА, добров. пор. ком. добров. јуришног одреда. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр.Пов.бр.225/45.
277. ТАТАЛОВИЋ РАДОСЛАВ, пуковник СДК.Тражено издавање дипломатским путем. Е.стр.Пов.бр.225/45.
278. ТИАС МОРТИЛИЈА, тражено издавање дипломатским путем.Е.Пов. бр.234/45.
279. ТИМОВИЋ ЧЕЛОМИР, пуковник, официр 1 одн.3 бат. I пука "Краља Петра"СДК. Тражено издавање дипломатским путем.Е.стр.Пов. бр.225/45.
280. ТКАЧЕВИЋ ИВАН,пуковник,командант жаңдармерије.тражено издавање дипломатским путем. Е.стр. Пов.бр. 225/45.

- 8 -

281. ТОЉ МИЈО,	тражено издавање дипломатским путем.	Е.Прв.бр. 273/45, од	
	24-XII-45.		
282. ТОМИЋ,	тражено	Е.Пов. бр. 237/45.	
283. ТОМИЋ ВИКТОР,	" "	Е.Пов.бр. 264/45, од	
	21-XII-45		
284. ТОМИЋИЋ СТИЈО ЛАВИНА,	тражено издавање дипломатским путем.	Е.Пов.бр.264/	
	од 21-XII-45.		
285. ТОМЉЕНОВИЋ СТЈЕПАН,	" "	"	Е.Пов.бр.264 од
	21-XII-45.		
286. ТОРТИЋ ЈАНКО,	" "	"	Е.Пов.бр. 273/45
	од 24-XII-45.		
287. ТОТ ДРАЖТИН,	" "	"	Е.Пов.бр.273/45,
	од 24-XII-45.		
288. ТРИФУНОВИЋ МИЛАН,	" "	"	Е.Пов.бр.237/45.
289. ТУК Др. ЕМИЛ,	" "	"	Е.Пов.бр.234/45.
290. Др. ТУРИПА ОСКАР,	" "	"	Е.Пов.бр.246/45,
	од 18-XII-45 и Е.Пов.бр.243/45.		
291. УЛИЧИЋ Ђ. МАРИЈАН,	тражено издавање дипломатским путем.	Е.Пов.бр.237/45.	
292. УРБАНЧИЋ ЛЕНКО,	" "	"	Е.Пов.бр.246/45,
	од 18-XII-45.		
293. ФАГЕТ РОК,	" "	"	Е.Пов.бр.234/45,
	од 21-XII-45.		
294. ФРАНИЋ МАРИН,	" "	"	Е.Пов. бр.231/45,
	од 1-XII-45.		
295. ФРКОВИЋ инж. ИВИЦА,	" "	"	Е.Пов. бр.246/45,
	од 18-XII-45 и Е.Пов. бр. 243/45.		
296. ФРКОВИЋ Др. МАТО,	тражено издавање дипломатским путем.	Е.Пов. бр.264/45,	
	од 21-XII-45.		
297. ПУЛАНОВИЋ МИРОСЛАВ,	" "	"	Е.Пов. бр.246/45,
	од 18-XII-45.		
298. ХАКЛИЌКА ДРАГО,	" "	"	Е.Пов. бр. 231/45
	од 1-XII-45.		
299. ЦАРЕВ ДИЕНКО,	родом из Спита. Тражено издавање дипломатским путем.	Е.Пов. бр. 231/45.	
300. ЦАРЕВ ДУЈО,	тражено издавање дипломатским путем.	Е. Пов. бр. 231/45, од	
	1-XII-45.		
301. ЦАРЕВ ЛУБО,	тражено	" "	Е. Пов. бр.231/45, од
	1-XII-45.		
302. ЦЕРИЋ АХМЕД,	тражено	" "	Е. Пов. бр. 264/45, од
	21/XII-45.Налази се у заводу св. Јеронима,Рим/		
303. ЦВЕТКОВИЋ ГИЋ МИРОСЛАВ,	тражено издавање дипломатским путем.	Е.Пов. бр. 237/45.	
304. ЦЕТИНЧИЋ П. АНТЕ,	" "	"	Е.Пов.бр.231/45,
	од 1-XII-45.		
305. ЦЕТИНЧИЋ ФРАНЕ,	" "	"	Е.Пов.бр.231/45,
	од 1-XII-45.		
306. ЦРЉЕН ДАНИЈЕЛ,	" "	"	Е.Пов. бр.273/45,
	од 24-XII-45.		
307. ЧЕНГИЋ,	" "	"	Е.Пов. бр.264/45,
	од 21-XII-45.		
308. ЧОКАНОВИЋ ИВИЦА,	" "	"	Е.Пов. бр.234/45,
309. ЧОРАК ПЕРО,	" "	"	Е.Пов.бр. 234/45.
310. ЧОШИЋ ЈУРИЈ,	п.пунковник бив. југ. војске и СДК. Тражено издавање дипломатским путем.	Е.стр.Нов. бр 225/45.	
311. ЧУДИНА ТИРИЛ,	" "	"	Е.Пов.бр.234/45.
312. ЧУЧКОВИЋ ОБРАМ,	" "	"	Е.Пов.бр.237/45.
313. ЧАРИЋ Др. ИВАН,	" "	"	Е.Пов. бр.264/45,
	од 21-XII-45.		
314. ЧАНДРИК СТИЈЕ,	" "	"	Е.Пов. бр.231/45,
	од 1-XII-45.		
315. ЧИЛОВИЋ ВУРО,	" "	"	Е.Пов.бр.234/45.
316. ЧИВЕРИЋ СТЕВАН,	" "	"	Е.Пов. бр.237/45.

Zahtjev Državne komisije za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača za izručenjem ratnih zločinaca diplomatskim putem
ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/42-20-11770.

zločinci: Giuseppe Pardini,¹⁰⁹ Ferruccio Cappel, ¹¹⁰ Attilio Bandini,¹¹¹ Pietro Lotti,¹¹² Fernando di Furia,¹¹³ Giuseppe Gaetani,¹¹⁴ Frederico Ceretani.¹¹⁵ Od imenovanih italijanske vlasti primale su izjave o nevinosti umesto da ih predaju savezničkim vlastima radi izručenja Jugoslaviji ‘bez daljnjeg’, kako je glasila naredba.¹¹⁶ Takav način rada talijanske vlade, kao i britanske Komisije za ratne zločine bilo je “kršenje međunarodnih obaveza, kršenje principa o kažnjavanju ratnih zločinaca i datih obećanja”¹¹⁷ jugoslavenskoj vladi i ostalim državama, članicama UN-a.

Nezadovoljan radom talijanskih vlasti, jugoslavenski veleposlanik u Londonu uputio je Saveznicima 21. lipnja 1946. protest (nota br. 954) navodeći da je osobno ministar britanske Vlade (C. Attlee) već 15. prosinca 1945. dao obećanje da će talijanski ratni zločinci, kojih je na zahtjev Jugoslavije u listama *Komisije UN-a* do 15. veljače 1946. bilo registrirano 622, biti “bez daljnjega” izručeni. Međutim, ni jedan nije bio izručen, nego su uz *blagoslov* britanske vlade javno davali izjave o svojoj *nevinosti*, što je bilo kršenje svih dotad usvojenih savezničkih deklaracija. Primjer je Fernando di Furia, registriran pri Komisiji UN-a za ratne zločine na listi 5 pod rednim brojem 85, uhićen potkraj lipnja 1945. Nakon osobne izjave o svojoj *nevinosti*, talijanske vojne vlasti su je dostavile CROWCASS-u koji ju je 22. siječnja 1946. uputio Komisiji UN-a za ratne zločine. Komisija je 30. siječnja “ispitala slučaj i donela odluku, da nema razloga da se njegovo ime skine sa liste. Vojne vlasti u Italiji su bile obavještene o ovoj odluci, ali imenovani ni nakon toga nije izručen” Jugoslaviji.¹¹⁸ Jugoslavenska vlada zbog takvog postupka Italije tražila je da se Furia izruči, vjerujući da je još uvijek riječ o propustima savezničkih vojnih vlasti u Italiji. Međutim, nakon izjave predstavnika Foreign Officea (Williams): “Foreign Office čini sve što je u njegovoj moći da se krivci izdadu [izruče], ali da nema neposrednu kontrolu nad izvršenjem svojih odluka, pošto on izdaje naloge, vrši urgenciju i po potrebi upućuje i prekore vojnim vlastima i na tome se njegova uloga i moć zaustavljaju, jer daljnja sudbina stvari [izručenja] ovisi isključivo od vojnih vlasti [Italije]”,¹¹⁹ bilo je jasno da to nisu bili slučajni propusti nego opstrukcije i neispunjavanje zahtjeva jugoslavenske vlade. Da je takav zaključak utemeljen potvr-

¹⁰⁹ *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, Tom 3, 458.

¹¹⁰ Isto, 373.

¹¹¹ Isto, 354.

¹¹² Isto, 429.

¹¹³ Isto, 656.

¹¹⁴ Isto, 409.

¹¹⁵ Isto, 378.

¹¹⁶ ASMIP (PO), K/35, 10.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Isto, 11.

¹¹⁹ Isto.

ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА
ДРЖАВНА КОМИСИЈА
 ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА
 ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Beograd, 12 januar 1946 god.

E. Pov. br. 12/46

DELEGATU U SAVETODAVNOM VEĆU ZA ITALIJU

R I M

Od vas smo više mahova dobijali akta, kojima ste tražili spisak ratnih zločinaca Jugoslovena kao i spisak zločina, koje bi naša misija u Italiji ispitivala.

Državnoj komisiji nije jasno zbog čega su vam potrebni spiskovi ratnih zločinaca Jugoslovena kad do danas bez odobrenja Forrigne Office-a našim vlastima nije ekstradiran ni jedan naš državljani.

Državna komisija je mišljenja da u prepisci treba izbegavati da se naši državljani-izdajnici označavaju ratnim zločincima, jer će od vas britanske vojne vlasti tražiti da se ta lica kao ratni zločinci registruju kod Komisije ujedinjenih naroda /kao što vam se desilo sa Adimovičem i dr./. Vama je već poznato, da se vlastiti državljani kao ratni zločinci ne mogu registrovati kod Komisije ujedinjenih naroda.

Pitanje izručenja naših državljana-izdajnika već je rešeno na taj način, što će se njihovo izručenje tražiti diplomatskim putem od Forrigne Office-a. Vi ste već dobili spiskove čije je izručenje Forrigne Office odobrio, pa je potrebno da nastojite da se ta lica u Italiji pronadju i našim vlastima izruče, u kom pravcu su izdata uputstva od strane Forrigne Office-a i britanskim vojnim vlastima.

Dostavljaju vam se spiskovi izdajnika, čije je izručenje od strane Forrigne Office-a zatraženo za koje još Forrigne Office nije doneo odluku. Potrebno je da se ovaj spisak održi u strogoj tajnosti, a da vi nastojite da se ova lica pronadju i preduzmete preventivne mere radi sprečavanja njihovog prikrivanja do odluke Forrigne Office-a.

Državna komisija je registrovala jedan veliki broj izdajnika-pomagača okupatora u vršenju ratnih zločina, ali nema podataka da li su ta lica iz zemlje izbegla kao i da li su u životu. Zato bi bilo dobro, ako biste bili u mogućnosti, da nam dostavite spisak lica, koja se u Italiji nalaze kako bi njihovo izručenje diplomatskim putem od Forrigne Office-a zatražili. Skoro svi naši državljani, koji su sa okupatorom napustili našu zemlju, počinili su zločin izdaje zbog čega su našu zemlju i napustili, te ukoliko ste u mogućnosti da protivu njih što preduzmete, to možete učiniti i bez spiska Državne komisije.

Prema podacima, kojima Državna komisija raspolaze, oni se nalaze u logorima: Eboli, Fermo, Sevigliano, Jesi, Belari i Riccioli.

II.

Prema izveštaju našeg delegata u Komisiji ujedinjenih naroda rešenje pitanja odašiljanja naše misije u Italiju je u toku. Očekujemo od njega uskoro izveštaj.

U našim ranijim depešama i pismima, na vaše traženje, da vam pošaljemo spisak zločina, koje želimo da ispitujemo, Državna komisija je ukazala: da bi naša misija ispitivala zločine, koji su počinjeni po logorima pored ostalog. Vi nam niste odgovorili šta vam je Caserta konkretno na ovo odgovorila. U vašim depešama i pismima ispoljili ste vaše mišljenje da Caserta naše obrazloženje neće primiti. Zato bi bilo dobro da nastojite, da dobijete konkretan odgovor baš po pitanju ispitivanja zločina po logorima. Tu ne bi bio potreban nikakav spisak zločina pošto su zločini izvršeni po logorima notorni, te je potrebno samo utvrditi koja su lica za to

ustvari bi bio spisak zločina koje želimo da ispituujemo.

III.

Pitanje izručenja italijanskih vojnih zločinaca je definitivno rešeno. Zato je potrebno, da kod tamošnjih vojnih vlasti nastojite, da se pronalđu i nama izruče ratni zločinci registrovani kod Komisije ujedinjenih naroda po prijavama ove Komisije.

Potrebno je da od britanskih vojnih vlasti zatražite pismeni izveštaj o tome: da li su što i šta preduzeli za pronalaženje registrovanih ratnih zločinaca. Ukoliko vi pribavite dokaze da se ovim pitanjem britanske vojne vlasti ne bave ili vam one to i potvrde vi nas o tome obavestite, jer bi i to bio jedan od razloga da naša misija bude u Italiji primljena.

Sa vaše strane ukažite britanskim vojnim vlastima, da je njihova dužnost da pronalaze ratne zločince i našim vlastima na granicu izručuju. Sve registrovane ratne zločince nije teško pronaći pošto se oni skoro svi nalaze kod svojih kuća. Za jedan manji broj mi smo vam dostavili njihove tačne adrese, ali do danas nismo dobili izveštaj da li su ta lica uhapšena i šta je sve preduzeto od britanskih vojnih vlasti za njihov transport do naše granice.

Iako se vojnim vlastima od strane Forrigne Office-a u navedenom smislu izdaju uputstva, naš delegat u Komisiji ujedinjenih naroda mišljenja je, da je ipak nužno vršiti češće urgencije, te vas umoljavamo da ovo imate u vidu i da stalno nastojite, da se vašem traženju udovolji.

Telegramom E.Pov.br. 14/46 od 11 I 1946, obavestili smo vas da se nalazi u logoru AM.F-D u Italiji ratni zločinac Rösener Erwin, koji je greškom registrovan kao Rösner u listi Nr.13 pod br.913, što je od strane Komisije ujedinjenih naroda ispravljeno listom Nr.16 na strani 130 o čemu se obaveštavate radi znanja prilikom traženja njegove ekstradicije.

U prilogu se dostavljaju saopštenja i knjige dokumenata.

SERT FAŠIZMU-SLOBODA NARODU!

Pretsednik
Državne komisije,
Dušan Medekjović
Dr Dušan Medekjović

Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača
obaveštava delegata u Savjetodavnom vijeću za Italiju u Rimu da se u prepisci treba
izbjegavati imenovanje naših državljana - izdajnika - ratnim zločincima
ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/42 - 355.

dio je odgovor FO-a od 17. srpnja 1946. (nota br. U 6051/71/73) iz kojeg je vidljivo da nije riječ o propustima vojnih vlasti u Italiji "već o politici Vlade Vel. Britanije i Amerike".¹²⁰ U noti je rečeno "da broj italijanskih ratnih zločinaca, a u pojedinim slučajevima i njihov položaj, zaslužuju zasebnu pažnju i da je ovo pitanje sada pod diskusijom [pod nadležnošću] (...) britanskih i američkih vlasti".¹²¹ Međutim, bilo je to samo dobivanje na vremenu kako bi Saveznici pronašli rješenje da ne udovolji legitimnim zahtjevima Jugoslavije. I na ovu notu jugoslavenska vlada uložila je 15. kolovoza 1946. protest (nota br. 1289) upozorivši na kontradiktornost iznesenih stajališta kao i na obve-

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto, 12.

1111/584

ДЕРЖАВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА
ДРЖАВНА КОМИСИЈА
 ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА
 ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Beograd, 4. oktobra 1946 god.

Izv. Pov. br. 3213/46

MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA F.N.R.J.
 - Pravno odeljenje -

B E O G R A D

Na osnovu najnovijih obaveštenja sa kojima ova Komisija raspolaze, niže navedeni ratni zločinci nalaze se u mestima naznačenim pored njihovog imena, pa kako njihovo izručenje već odobreno od strane Foreign Office-a, to se umoljavate da najhitnije urgirate preko Ambasade u Londonu, s tim da Ambasada saopšti Foreign Office-u označeno prebivalište svakog ratnog zločinca, kako bi se isti izručili i predali našim vlastima:

1. LJOTIĆ JAŠA, brat Dimitrija Ljotića, vodja Ljotićevaca u Italiji, nalazi se u Salernu-Italija,
2. JEVDJEVIĆ DOBROSAV, četnički vojvoda DM, nalazi se u Salernu,
3. ANDRIĆ VELJKO, potporučnik, zamenik komandanta 2 bataljona, nalazi se u logoru Lammie Camp kod Napulja,
4. MILOŠ LJUBO, iz Austrije pobjegao u logor Fermo zatim u logor Modenu a marta 1946 ponovo prebego u Austriju,
5. ŽANKO Dr. DUŠAN, profesor, nalazi se u logoru Fermo-Italija,
6. BARBARIĆ STJEPAN, ustaški pukovnik, tajnik Velike župe Hum-Mostar, nalazi se u logoru Fermo,
7. RUPČIĆ DRAGUTIN, ustaški general, nalazi se u logoru Fermo,
8. KREN VLADIMIR, general, nalazi se u logoru Fermo,
9. ŽANIĆ Dr. MILOVAN, ministar NDH, nalazi se u logoru Fermo ili u manastiru "Sv. Jeronim" u Vatikanu,
10. ORŠANIĆ IVAN, doglavnik NDH, nalazi se u logoru Fermo,
11. RUKAVINA JOSO, ustaški pukovnik, nalazi se u logoru Fermo,
12. KOVAČIĆ MATIJA, šef ustaške propagande, nalazi se u logoru Fermo,
13. STIER IVAN, ustaški pukovnik, zapovednik ustaške crnomorske flote, komandant 2. ustaškog zdruga u Slavoniji, nalazi se u logoru DP-Camp Bagnoli-Italija.

Vrlo je hitno :

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU :

Sekretar
 Državne komisije,

/Dr. Grgić Ivan/

K. D.

Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača obavješta-
 va Ministarstvo vanjskih poslova FNRJ, da se hitno zatraži preko ambasade u Londonu od
 Foreign Officea izručenje ratnih zločinaca s oznakom adrese prebivališta
 ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/42 - 20 - 11769.

ze i obećanja koje proizlaze iz note od 15. prosinca 1945. u kojoj britanski ministar Attlee kaže da zločinci moraju biti izručeni "bez daljnega".

Foreign Office je 31. listopada 1946. (nota br. U 7678/73) dao zajedničku izjavu u svoje ime i u ime Vlade SAD-a da je "Combined Chiefs of Staff (...) izdao nalog Vrhovnom Komandantu Mediterana (...) da u buduće molbe za izručenje italijanskih ratnih zločinaca nacije koje traže navodnog zločinca imaju uputiti direktno italijanskoj vladi".¹²² Nota je sadržavala i dodatno

obrazloženje: "Jugoslavenski Otpравниk Poslova će bez sumnje uvidjeti, da je Ugovor o primirju [sa Italijom] od [9.] rujna 1943. godine prevaziđen događajima i da su njegove odredbe delom postale zastarele. Revidirane Odredbe bile su faktički prihvaćene od strane Ministara Vanjskih poslova Amerike, Ujedinjenje Kraljevine, SSSR i Francuske Republike, u Parizu maja ove godine. Gore opisana procedura je u saglasnosti sa sadašnjom situacijom i ni u kom slučaju nije u suprotnosti sa propisima Revidiranih Odredaba, niti sa odnosnim članom Mirovnog Ugovora sa Italijom, koji je prihvaćen dvotrećinskom većinom na Mirovnoj Konferenciji u Parizu¹²³ i prema kojem će se Ujedinjene Nacije direktno obratiti na Italijansku Vladu radi preduzimanja potrebnih koraka za hapšenje i izručenja ratnih zločinaca u saglasnosti sa odnosnom odredbom Mirovnog Ugovora."¹²⁴

Prema svim zahtjevima za izručenjem ratnih zločinaca i izdajnika iz Italije "Vlade Vel. Britanije i Amerike zauzele su negativan stav prema našim zahtevima nakon što su nas dve godine uveravale o svojoj gotovosti da nam izruče ratne zločince i izdajnike. Nisu odobrile odlazak misije u Italiju, a u pogledu izručenja zločinaca i izdajnika proglasile su sebe nenadležnim",¹²⁵ rezignirano su zaključili jugoslavenski pregovarači.

Zbog odbijanja svih zahtjeva vezanih uz izručenja i zabrane ulaska Misije u Italiju, jugoslavenski predstavnik u Londonu uputio je FO-u 28. listopada 1946. notu (P.1543) navodeći da je FO (nota R.10635/58/92) od 26. srpnja 1946. u pismima gosp. Collvillea 20. kolovoza (R.1225/58/92) i gosp. Williamsa od 24. kolovoza (R. 12212/58/92) i 26. rujna iste godine ponavljala isto, *izvlačeći se* na "poteškoće na koje nailaze britanske vojne vlasti u traganju i identifikaciji tih izdajnika".¹²⁶ Bio je to odgovor bez relevantnih argumenata. Vlada Jugoslavije *shvaćajući* teškoće Vlade Nj. Veličanstva i Savezničkih vojnih vlasti, ponudila je suradnju oko traganja, identificiranja i uhićenja njezinih ratnih zločinaca, a čija izručenja su već bila odobrena. "Deset naših okretnijih vojnika - bez ikakvog pomoćnog aparata, pokupili bi ih sve u roku od mjesec dana po Austriji, Italiji i Njemačkoj".¹²⁷ Međutim, "Vlada Nj. Veličanstva ipak nije dala svoj pristanak na ovaj prijedlog iz razloga što se ne može predvidjeti način kako će internirci u logorima Eboli i Fermo primiti jednu zvaničnu jugoslovensku misiju, pošto su ovi, prema noti Foreign Officeu, neprijateljski raspoloženi prema sadašnjim

¹²² ASMIP (PO), 12.

¹²³ Mirovna konferencija u Parizu održana je od 26. srpnja do 15. listopada 1946. Konačan tekst ugovora usvojen je na savjetovanju ministara vanjskih poslova sila pobjednica u New Yorku (4. studenoga - 12. prosinca 1946.). Na Mirovnoj konferenciji održanoj u Parizu 10. veljače 1947. potpisan je ugovor s Italijom i promjene njezinih granica s Jugoslavijom, kojoj je vraćen veći dio Istre, otoci, Cres, Lošinj, Lastovo, neki manji otoci, grad Zadar i Rijeka Hrvatskoj. *60 godina revolucionarne borbe SKJ 1919-1979*, Beograd 1979., 254.

¹²⁴ ASMIP (PO), K/35. Isto.

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Isto, 13.

¹²⁷ ĐILAS, "Sa čim Jugoslavija izlazi pred Mirovnu Konferenciju", *Trideset dana*, Beograd, 1946., 2.

jugoslovenskim vlastima”,¹²⁸ pravdajući se da logori nisu zaštićeni ogradnom, bodljikavom žicom. Jugoslavija je smatrala nezadovoljstvo interniraca zbog dolaska njezine Misije u navedene logore, koji nisu zaštićeni bodljikavom žicom, nevažnim jer se logori nalaze pod upravom Savezničkih vojnih vlasti koje su dužne osigurati nesmetani rad Misije. Moguće antijugoslavenko ponašanje interniraca u navedenim logorima prema mišljenju jugoslovenske vlade samo je dokaz “da se u ovim logorima ne nalaze samo *raseljena lica* koja naravno ne bi imala razloga da se plaše jug. Misije, već takodjer i ratni zločinci i izdajnici, koji imaju razloga da se neprijateljski ponašaju prema narodima Jugoslavije prema kojima su odgovorni za počinjena nedela. Ako bi se ponašanje interniraca uzelo u obzir i smatralo da je od važnosti, onda bi iz toga proizašlo da bi ovi ratni zločinci i izdajnici bili u mogućnosti da izbegnu pravdu sa samim svojim neprijateljskim ponašanjem prema narodima protiv kojih su počinjena njihova nedela. Takvi principi u pogledu kažnjavanja ratnih zločinaca i izdajnika ne mogu se u stvari nikada priznati”.¹²⁹ Međutim, opasnost je ipak postojala. U Napulju je na očigled britanskih vojnika ubijen jugoslovenski predstavnik Vicko Glumičić.¹³⁰

Jugoslavija je odbacila stajalište Savezničkih vojnih vlasti, koje su bile dužne ne samo osigurati logore ogradnom žicom i onemogućiti bijeg zatvorenika, i zbog toga što su Saveznici držali Italiju “pod okupacijom ne samo u svoje ime, već i u ime svih Ujedinjenih Nacija, uključivši i Jugoslaviju, jasno je da su vlasti obavezne da učine sve potrebno da obezbede izvršenje čl. 29. Ugovora o primirju sa Italijom. Dalje one su dužne da pronadju i uhapsu i one ratne zločince koji se mogu pronaći i van logora”.¹³¹ Jugoslavija je smatrala da “kažnjavanje ratnih zločinaca i kolaboratera je zajednički zadatak i obaveza svih Ujedinjenih Nacija i mora se ispuniti po istim principima gde god se ratni zločinci mogu pronaći. Dok ove principe u slučaju Nemačke i Austrije primenjuju savezničke vojne vlasti u saradnji sa jugoslovenskim misijama, u Italiji se odbija ovakva saradnja u odnosu na Jugoslaviju. I tako jugoslovenski zločinci i izdajnici traže utočište u Italiji: jedna činjenica koja ne može biti u interesu Saveznika (...)”¹³²

Jugoslovenska vlada je notom (P.1666) od 18. studenog 1946. upućenoj FO-u ponovno naglasila “nedovoljan uspjeh i na dosadašnja odbijanja predloga za odlazak misije” u Italiju, a ujedno izvijestila Saveznike da je “ovlastila dr. Smodlaku, da pored svoje dužnosti kao član Savetodavnog Veća za Italiju, obavlja i dužnost Pretstavnika Jugoslavije kod AFHQ (Stožer savezničkih snaga) po pitanju ratnih zločinaca i izdajnika, dok ne bude dato odobrenje za odlazak misije, jer je dosadašnji rezultat pokazao potrebu ovakve neposredne saradnje. (...) bez zajedničkih napora neće biti moguće ostvariti principe o kažnjavanju ratnih zločinaca i da preti opasnost da se

¹²⁸ ASMIP (PO), K/35. Isto.

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ MATOŠIĆ, n. dj. 39.

¹³¹ ASMIP (PO), K/35, 14.

¹³² Isto.

ЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА
ДРЖАВНА КОМИСИЈА
 ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА
 ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Izv. Pov. br. 3213/46

Beograd, 4. oktobra 1946 god.

XLII/585

МИНИСТАРСТВУ ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА F.N.R.J.
 - Pravno odeljenje -

Б Е О Г Р А Д

Na osnovu najnovijih obaveštenja sa kojima ova Komisija raspolaze, niže navedeni ratni zločinci za koje je traženo odobrenje izručenja u Londonu preko Foreign Office-a, nalaze se u mestima naznačenim pored njihovog imena, stoga se umoljavate da najhitnije urgirate odobrenje izručenja i predaje našim vlastima:

1. BUŠIĆ FRANJO, ustaški satnik PTS, pobeo je prilikom izručivanja našim vlastima i sada se nalazi u logoru Fermo - Italija,
2. DJUJIĆ MOČILO, četnički vojvoda DM, navodno u nekom samostanu u Salernu - Italija,
3. KREZIR LJUBOMIR, nadporučnik PTB, nalazi se u logoru Fermo,
4. PETRIČEVIĆ BOŠKO, potpukovnik, komandant puka "Kralj Petar II", nalazi se u logoru Lammie Camp kod Napulja,
5. MOŠKOV ANTE, ustaški pukovnik i domobranski general, nalazi se u okolini Ancone u mestu Gemona ili u logoru Fermo,
6. BATUŠIĆ KRUNO, šef policije u Varaždinu, nalazi se u logoru Fermo,
7. JURKOVIĆ BLAŽ, ustaški bojnik, nalazi se u logoru Fermo,
8. BIOŠIĆ JOSIP, ustaški bojnik, nalazi se u logoru Fermo,
9. HÜBL JOSIP, ustaški bojnik, nalazi se u logoru Fermo,
10. DRAŽENKOVIĆ DR. ZVONIMIR, ust. pukovnik, nalazi se u logoru Fermo,
11. HERENČIĆ IVO, ustaški general, nalazi se u Sev. Italiji,
12. KORSKY Dr. IVAN, nalazi se u logoru POW 209 Afragola kod Napulja,
13. GRGIĆ TOMISLAV-TOMISA, Vel. župan u Mostaru, nalazi se u logoru Fermo,
14. MARKOVIĆ JURICA, Vel. župan modruško-riječke županije, nalazi se u logoru Fermo,
15. DEVČIĆ IVAN, ust. pukovnik, po zanimanju lekar, nalazi se u logoru Bagnoli - Italija,
16. KRŠULJ EDUARD-EDO, ustaški nadsatnik, nalazi se u logoru DP-Camp Bagnoli,
17. CERIĆ AHMED, kapetan 13. bosanskog bataljona SS-divizije "Handžar", nalazi se u logoru DP-Camp Bagnoli, verovatno pod imenom Kerić Mehmed,
18. FREISMAN, ust. doglavnik, nalazi se u logoru Fermo,
19. Faget ROKO, ust. tabornik u Sisku, nalazi se u logoru Fermo,
20. GRIVIČIĆ LEONARD, ustaša, trgovac iz Zagreba, nalazi se u Padovi u Italiji,
21. PROSTRAN pop STEVO, nac. poverenik 502. čet. korpusa, nalazi se u logoru Eboli i dobio je pasoš za odlazak u S.A.D.
22. PERIĆ Dr. STJEPO, min. vanjski poslova NDH, nalazi se u manastiru "Sv. Jeronima" - Vatikan.
23. ŠTRKALJ MILIĆ ŽARKO, ustaša, nalazi se u Rimu.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

S e k r e t a r
 Državne komisije,

Zahtjev Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za izručenjem ratnih zločinaca NDH, koji se nalaze u savezničkim vojnim logorima u Italiji

ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/ 42-20-11770.

učine iste greške kao posle prvog svetskog rata”.¹³³ Jugoslavenski veleposlanik u Washingtonu (Stanoje Simić) 4. prosinca 1946. dostavio je SD-u notu (Pov. br. 1757) s istim sadržajem.

Ne posustajući u kažnjavanju ratnih zločinaca, Smodlaka je 7. prosinca 1946. uputio zahtjev (nota P.1240) Savezničkoj komisiji da od talijanskih vlasti zatraži da se pronađu i uhite već traženi, osumnjičeni izdajnici Ćiril Ćudina i Matija Kovačević te izruče jugoslavenskim vlastima. Odgovor Savezničke komisije (br. 6537/EC) stigao je hitno, 12. prosinca 1946.: “Saveznička Komisija samo [je] posrednik između Vas i italijanskih vlasti pošto nema diplomatskih odnosa između dve zemlje. Ukoliko dr. Smodlaka želi da se njegovoj molbi udovolji biće potrebno da priloži svom pismu memorandum, koji sadržava imena traženih lica, njihovo državljanstvo, razlog zašto se traži hapšenje i izručenje, da bi se memorandum dostavio Italijanskoj Vladi na postupak, koji Italijanska Vlada smatra potrebnim.”¹³⁴

Međutim, bilo je jasno da Savezničke vojne vlasti u Italiji ne samo što nisu s Jugoslavijom prihvatile suradnju, nego nisu odobrile ulazak njezine Misije u Italiju, a ni izručile tražene osobe. Da apsurd bude veći, samoinicijativno su se proglasile *nenadležnima* za izručenja ratnih zločinaca koji su se nalazili u njihovim izbjegličkim logorima i zatvorima diljem Italije.

Jugoslavija je odbacila i to stajalište, ali je bila vrlo iznenađena jer su Savezničke vojne vlasti dale dozvolu ulaska i istrage jugoslavenskoj Misiji u logorima u Njemačkoj i Austriji.¹³⁵ Antijugoslavensko nezadovoljstvo interniraca i logoraša u tim logorima, Savezničke vojne vlasti nisu smatrale relevantnom opasnošću da bi se spriječio rad misija kao u Italiji.

Neizručivanje zločinaca značilo je ne samo neispunjavanje obveza Savezničkih vojnih vlasti, nego i upitnost dotadašnje i buduće suradnje. Iz korespondencije ministarstva V. Britanije i SAD-a s Jugoslavijom vidljivo je da za Vladu Italije “nisu obvezne odluke koje su Foreign Office i State Department doneli nakon ocene naših dokaza *prima facie evidence* [dovoljni osnovi o krivici]. Mi bi po ovom pismu [zahtjevu] trebali za svakog izdajnika nanovo podneti materijal Italijanskoj Vladi, koja bi po svom nahodjenju mogla da oceni naše dokaze bez obzira na to da su ti dokazi već ispitani od strane Foreign Officea i State Departmenta i smatrani kao dovoljni za odobrenje izručenja. Došlo bi se do te apsurdne situacije, da bi Italijanska Vlada mogla kontrolisati odluke Vlada Vel. Britanije i Amerike, koje su ove donele u vreme kada su u ime svih Ujedinjenih Nacija držale Italiju pod okupacijom. Stvar je tim teža, što ni u projektu Mirovnog Ugovora nije uneta odredba da Italijansku Vladu obavezuju odluke Foreign Officea i State Departmenta,

¹³³ Isto.

¹³⁴ Isto, 15.

¹³⁵ Austrijska vlada “nije priznavala pojam ratnog zločina, smatrajući da nju ne vežu nova pravila međunarodnog prava već opća načela o izdavanju krivaca. (...) [što] znači da se ne izdaju [izručuju] krivci za politička i vojna krivična djela, a ona ratne zločine smatra takvim djelima”. BARTOŠ, n. dj. 50.

te ako Mirovni Ugovor bude potpisan, Italijanska Vlada će moći tražiti da za svakog izdajnika podnosimo dokaze da bi ona ocenila dokaze i donela odluku”.¹³⁶ Jugoslavija, nezadovoljna stajalištem Combined Chiefs of Staff da izručenje talijanskih ratnih zločinaca traži izravno od Vlade Italije uložila je oštar protest FO-u i SD-u: “Jugoslavenski (...) Ambasador izražava svoje poštovanje Državnom Sekretaru za spoljne poslove i pozivajući se na notu Ministarstva Inostranih Poslova U.7678/70/73. od 31. listopada 1946. godine po pitanju izručenja italijanskih ratnih zločinaca, a na osnovu instrukcija svoje vlade, ima čast izjaviti: Jugoslovenska Vlada primila je k znanju s iznenadjenjem saopštenje sadržano u noti Vlade Nj. Veličanstva. Jugoslovenska Vlada ne može pristati na proceduru koja se u noti preporučuje, naime da zahtev za izručenje italijana, koji se smatraju ratnim zločincima, treba zainteresovana država da uputi direktno Italijanskoj Vladi. Prvi Ministar Nj. V. u svojoj noti U.8375/29/73 od 15. prosinca 1945. izvestio je Jugoslovensku Vladu da su Savezničke vojne vlasti ovlatile Vrhovnog Komandanta za Sredozemlje da izruči italijanske ratne zločince. Negde u isto vreme Delegat Sjed. Država u Komisiji UN za ratne zločince je izjavio, da je 8. decembra 1945. godine Vlada Sjed. Država izdala slične instrukcije. U saglasnosti sa ovim instrukcijama Savezničke vojne vlasti u Italiji izvestile su Pretstavnik Jug. Vlade u Savetodavnom Veću za Italiju da sve zahteve treba uputiti Savezničkoj Komisiji koja će ih (...) sprovesti DAMP na daljnji rad (nota HQAC 4/29.8/CA) od 16. febr. 1946. g.”¹³⁷

Vlada Jugoslavije stalno je skretala pozornost Vladi V. Britanije da je njezin *prvi ministar* javno i decidirano izjavio da će “(...) otsad italijanski ratni zločinci biti izručeni pod (...)uslovima predviđenim uslovima za izručenje nemačkih ratnih zločinaca”,¹³⁸ koji na žalost nisu poštovani iako su precizno bili navedeni u notama (P.882., 954. i 1289) od 20. svibnja, 21. lipnja i 15. kolovoza 1946. godine. Strah jugoslavenske vlade da će doći do neopravdane i pravno neutemeljene diskriminacije Saveznika prilikom izručenja između njemačkih i talijanskih zločinaca, na žalost bila je opravdana. Posljednje izvješće Vlade V. Britanije bilo je u suprotnosti s već usvojenom obvezom Saveznika “da će kažnjavanje ratnih zločinaca biti briga ne samo pojedinih Nacija, već Ujedinjenih Nacija, uključujući i Jugoslaviju”.¹³⁹ Ova stajališta bila su u suprotnosti s izjavom koju je 1. prosinca 1945. dao *prvi ministar* V. Britanije državama u kojima su počinjeni zločini da talijanski kao i ostali ratni zločinci moraju biti izručeni Savezničkim vlastima, odnosno državama članicama UN-a. Nadalje, odredbe primirja (s Italijom) od 29. rujna 1943. (članak 19.) obvezivale su da se ratni zločinci uhite i predaju UN-a, a članak 38. precizno određuje tko su članovi UN-a, što se na Italiju u to vrijeme nije moglo odnositi. Iz Protokola od 9. studenog 1943. također je bilo vidljivi-

¹³⁶ ASMIP (PO), K/35, 15.

¹³⁷ Isto, 16.

¹³⁸ Isto.

¹³⁹ Isto, 17.

JUGOSLAVENSKA DELEGACIJA
U SAVJETODAVNOM VEĆU ZA ITALIJU

KLASNO

Amelita

interese da

Rim, 6. jula 1946.

10/11.

Pov. br. 780/46.

my

Drugu dr. Vlatku Velebitu,
Pomoćniku Ministra Inostranih Poslova
Beograd

Načelna direktiva po pitanju imigracije naših političkih izbeglica u Južnu Ameriku.

Nprekidno razni izbeglici iz Jugoslavije, koji se nalaze u Italiji, sve poduzimaju da bi mogli useliti se u razne države Južne Amerike.

Potrebna nam je načelna direktiva, kako treba postupiti u takvim slučajevima, to jest da li je u interesu FNRJ i u kojim slučajevima da politički emigranti i ostali izbeglice iz Jugoslavije ne mogu da otputuju iz Italije u Južnu Ameriku. Ako znamo da takva iseljenja u Južnu Ameriku treba da sprečavamo, onda je moguće poduzeti korake kod pretstavnika pojedinih država, te ih upozoriti da im ne daju vize. Ako je naprotiv u našem interesu da što veći broj, ili pojedine kategorije izbeglica odu iz Italije, pa i u Južnu Ameriku, onda ne ćemo ništa poduzimati.

Ja sam do sada u dva slučaja, kad mi se pružila prigoda, kod ambasadora Čile i kod ambasadora Peru, kazao da ne daju vize za njihove zemlje Jugoslovenima, koji nemaju naše pasoše i naše vize. Jesam li pravilno postupio?

Molimo da nam dostavite načelnu direktivu depešom, po mogućnosti sa razjašnjenjem kako treba postupiti u kojim slučajevima.

Smrt fašizmu-sloboda narodu!
V.d.Delegata :
/Dr. Sloven J. Smolaka/

Smolaka

Upit jugoslavenskog predstavnika u Savjetodavnom vijeću za Italiju, je li o tome pravilno postupio zatraživši od veleposlanika Čilea i Perua da ne odobravaju ulazne vize jugoslavenskim državljanima koji ne posjeduju jugoslavensku putovnicu i vizu
ASMIP (PO), Beograd, 1946., K/34 - 18 - 8008.

vo da talijanski ratni zločinci upisani u popis *Komisije UN-a za ratne zločine* moraju biti izručeni navedenoj Komisiji UN-a, vrhovnom zapovjedniku za Sredozemlje ili *Savezničkoj komisiji za ratne zločine*, bez obzira na to gdje se nalaze. Talijanska vlast nije pokazala interes za izvršenjem svojih obveza, a pogotovo nije prihvaćala zahtjeve Jugoslavije. Do tada je u popis Komisije UN-a za ratne zločine bilo već "upisano 750 talijanskih ratnih zločinaca"¹⁴⁰ od kojih ni jedan nije bio izručen Jugoslaviji.

Prema mišljenju jugoslavenske vlade takvo stajalište dovodi do apsurdne situacije po kojoj bi talijanska vlada provjeravala i kontrolirala odluke britanske i američke vlade koje su donesene u ime UN-a, a istovremeno se nalazi pod savezničkom okupacijom. Uhićenje i kažnjavanje ratnih zločinaca i kolaboracionista bio je zadatak i obveza svih članica UN-a i morala se izvršiti bez obzira na to gdje se oni nalaze ili skrivaju. Iako se ta obveza u slučaju zločinaca u logorima Njemačke i Austrije ispunjavala, suradnja Savezničkih vojnih vlasti s Jugoslavijom u vezi s pitanjem osumnjičenih ratnih zločinaca u logorima Italije, bila je bez rezultata.

Na žalost, na Mirovnoj konferenciji u Parizu¹⁴¹ u Mirovni ugovor nije bila unesena odredba koja obvezuje Italiju da mora poštovati odluke Saveznika (FO i SD), što je dovelo do neopravdane i neobjašnjive diskriminacije pojedinih članica UN-a pa tako i Jugoslavije od talijanske vlade prilikom izručenja traženih zločinaca. Bez obzira na neispunjavanje obveza oko izručenja i jugoslavenskog protesta Vladi V. Britanije, Smoldaka je istovremeno intervenirao sa zahtjevima za izručenjem talijanskih ratnih zločinaca i u Savjetodavnom vijeću za Italiju, uputivši 14. listopada 1946. pismo (Pov. 1128/46.) savezničkom vrhovnom zapovjedniku za Mediteran (SACMEND), pozivajući se na članak 29. Ugovora o primirju. Ne dobivši nikakav odgovor, Smoldaka je 25. listopada 1946. na sjednici Savjetodavnog vijeća za Italiju protestirao zbog takvih stajališta i opstrukcija, prebacivanjem nadležnosti s jedne na drugu instituciju, rekavši: "(...) po sadašnjem pravnom stanju savezničke vojne vlasti u Italiji imaju dužnost da savezničkim vladama izruče talijanske i druge satelitske zločince koji se traže. Ovo jasno proizlazi iz čl. 29. Dodatnih Ugovora o primirju sa Italijom koji je još na snazi. Isto je potvrđeno i gore spomenutom notom C. Attleea od 15. prosinca 1945., (...). Od datuma ovih pisama pravno stanje ovog predmeta nije se izmijenilo. Jugoslavenska Vlada kao članica UN ima prava da traži ispunjenja ugovora o primirju s Italijom i da traži da svi talijanski ratni zločinci registrirani na prijedlog Jugoslavenske Vlade budu izručeni. Na osnovu gore rečenog imam čast da predložim da Savjetodavno Veće za Italiju save-

¹⁴⁰ Isto,

¹⁴¹ Na Mirovnoj konferenciji održanoj u Parizu od 29. srpnja do 15. listopada 1946. pobjedničke sile Drugoga svjetskog rata: SAD, SSSR i V. Britanija potpisale su s Italijom, Mađarskom, Bugarskom, Rumunjskom i Finskom Mirovni ugovor. Konačan tekst ugovora usvojen je na Savjetovanju ministara vanjskih poslova u New Yorku od 4. studenog do 12. prosinca 1946.

tuje Vrhovnom komandantu, da izda naređenje područnim organima kao i Italijanskoj Vladi, da se:

- ‘bez daljnjeg uhapse svi registrovani italijanski ratni zločinci, da bi se sprečilo njihovo begstvo’ (...)
- i da budu izručeni jugoslavenskim vlastima.”¹⁴²

Nezadovoljstvo stajalištima i učinkom Savezničkih vojnih vlasti iskazala je i Francuska (Balay), članica UN-a, a tražeći izručenje svojih zločinaca dobila je istovjetan odgovor kao i Jugoslavija “da je situacija vrlo nezgodna za vlade koje traže [izručenje] jer na osnovu direktive Combined Chiefs of Staff ne mogu se pozivati na Primirje, a opet se ne mogu pozivati na Mirovni Ugovor koji još nije stupio na snagu. Zato proizlazi da nema mehanizma za ekstradiciju ratnih zločinaca”.¹⁴³ Direktiva Combined Chiefs of Staff bila je neutemeljena zbog čega je Smoldlaka odmah reagirao te naglasio da je na snazi primirje i da ga Combined Chiefs of Staff ne može izmijeniti bez prethodne suglasnosti i pristanka *svih* država koje su ga potpisale. Admiral Stone je na to izjavio “da direktiva Combined Chiefs of Staff-a ima u vidu Revidirano Primirje [nikad nije stupilo na snagu] i ukoliko Delegati žele da ospore osnovanost Direktive neka to čine diplomatskim putem”.¹⁴⁴ Ovu izjavu podržao je britanski delegat (Ward) dok sovjetski i grčki nisu imali instrukcije svojih vlada. Na sjednici Savjetodavnog vijeća za Italiju 22. studenog 1946. u vezi s izjavom admirala Stona, Smoldlaka je rekao: “Odgovor AFHQ (...) Jugoslovenskoj Delegaciji (...) da savezničke vojne vlasti u Italiji ne mogu izručiti talijanske ratne zločince Jugoslaviji, pošto je Saveznička vojna uprava u Italiji ukinuta izuzev Julijske Krajine i Provincije Udine, verovatno je zasnovano na pogrešnom razumijevanju našeg zahteva. (...) ja sam imao u vidu, da je veći deo italijanske teritorije pod italijanskom jurisdikcijom i da su samo provincija Udine i Julijska Krajina¹⁴⁵ Zona A pod savezničkom vojnom upravom. Ja sam radi toga tražio da savezničke vojne vlasti neposredno preduzimaju potrebne korake radi hapšenja i izručenja traženih ratnih zločinaca, koji su na AMG [Allied Military Government – Saveznička vojna uprava u zoni A Slobodnog teritorija Trsta] teritoriji. Ja sam nadalje tražio da Vrhovni komandant učini potrebno da Italijanska Vlada uhapsi i izruči one zločince koji su pod njenom jurisdikcijom. Što se tiče procedure koja će se primeniti, to je stvar AFHQ-a. Ali u kompetenciji je Vrhovnog Komandanta, da bude mediator [posrednik] u ovom slučaju, pošto se tražilo da se ispuni odredba čl. 29. Ugovora o primirju u interesu jedne članice UN, koja to traži. U slučaju ako bi Ital. Vlada odbila da ispuni zahtjev AFHQ savezničke vojne vlasti imaju pravo na bazi Primirja da same izvrše hapšenje i izručenje ita-

¹⁴² ASMIP (PO), K/35, 18.

¹⁴³ Isto, 19.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Sporazum o Julijskoj krajini između DFJ i Velike Britanije i SAD-a zaključen je 9. lipnja 1945., a Sporazum između Savezničkoga vrhovnog komandanta za Sredozemlje i vrhovnog komandanta Jugoslavenske armije 20. lipnja iste godine. JOVANOVIĆ, n. dj. 55.

lijanskih ratnih zločinaca.”¹⁴⁶ Da su zahtjevi Jugoslavije bili legalni i principijelni, a saveznički nelegalni i neprincipijelni upućuje i obrazloženje jugoslavenskog delegata. “Savezničke vojne vlasti još i sad neposredno hapse one italijanske građane za koje se tvrdi da su počinili ratne zločine protiv interesa državljana i imovine Vel. Brit. i Amerike. Ovim Italijanima sude savezničke vlasti, koje također izvršavaju i presude. Kada Savezničke vojne vlasti na osnovu primirja mogu to činiti neposredno kada su u pitanju interesi Vel. Brit. i Amerike, nema razloga zašto se tako ne bi postupilo u interesu drugih [članica] UN, saveznika u ratu protiv Osovine. (...) zato imam čast da predložim, da Sav.[ezničko] veće za Italiju savetuje Vrhovnom Komandantu da odmah preduzme potrebne mere radi hapšenja i izručenja jugoslavenskim vlastima italijanskih ratnih zločinaca, registrovanih na predlog Jugoslavije u listama Komisije Ujedinjenih Nacija za ratne zločine.”¹⁴⁷

Za optužbe Jugoslavije da Savezničke vojne vlasti nelegalno uhićuju talijanske građane, britanski i američki predstavnici tražili su dokaze, *pravdajući se* “da misle da je to bilo još pre 1. januara [1946.], dakle dok je još bila saveznička vojna uprava”¹⁴⁸ Na to *pravdanje* Smodlaka je rekao da pogledaju svoje vlastito izvješće: “...neka traže izvještaj savezničkih vojnih vlasti, pa ako dokažu da takvih slučajeva nije bilo, da će ispraviti svoju izjavu”¹⁴⁹ te naveo “slučaj generala Belloma, koga su saveznici uhapsili i osudili na smrt i naveo da zna da ima još dva slučajeva ital. generala”¹⁵⁰ Britanski delegat na sjednici održanoj 20. prosinca [1946.] na jugoslavenske optužbe je rekao “da britanske vlasti ne vrše hapšenje, nego da italijanske vlasti vrše hapšenja na predlog britanskih vojnih vlasti. Britanci sprovode procese, ali izvršenje presuda se ponovo prepušta italijanskim vlastima prema sporazumu”¹⁵¹ Ne poštujući odgovor britanskog predstavnika, Smodlaka je na istoj sjednici žustro odgovorio predstavnicima Vel. Britanije i SAD-a: “Na prošloj sednici britanski predstavnik me je pozvao da dam izvesna razjašnjenja u vezi sa mojim tvrdnjama na toj sednici. Ja zato uzimam slobodu da iznesem neke primedbe o tome, da su Saveznički vojni sudovi sudili i osudili nedavno, u oktobru ove godine, u Italiji, na teritoriji pod jurisdikcijom Italijanske Vlade, italijanske državljanke, za ratne zločine počinjene protiv Saveznika. Tako je vojni sud u Firenci sudio 4. oktobra 1946. italijanskom generalu Mariu Carlonneu, kapetanu Italu [Filippu] Simonettiu¹⁵² i civilu Benedetu Simonttiu, i prvog oslobodio, drugog je osudio na kaznu smrti, a trećeg na večitu robiju. Nadalje isti sud osudio je na zatvor Pietra Magia dana 31. oktobra, a dana 7. novembra 1946. oslobodio je pukovnika Giulia

¹⁴⁶ ASMIP (PO), K/35. Isto.

¹⁴⁷ Isto, 20.

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ Isto, 20.

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ Isto.

¹⁵² *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, Tom 3, 488.

Oldania. Ako se smatra da je potrebno pribaviti više informacija o ovom predmetu, Savetodavno Veće može, na osnovu Moskovske Deklaracije (čl. 15.) tražiti podatke od Vrhovnog Komandanta”.¹⁵³ Na upit britanskog predstavnika tko je sudio imenovanima, [britanski] admiral Stone odgovorio je “da misli da je po ovim slučajevima sudio američki sud”.¹⁵⁴

Predstavnici SSSR-a, Grčke i Francuske dali su potporu jugoslavenskim stajalištima, sugerirajući zbog smanjenja tenzija da se zahtjevi za izručenjem zločinaca rješavaju *paralelno i diplomatskim putem*, što je Jugoslavija već učinila.

U nemogućnosti da se sa Savezničkim vojnim vlastima i talijanskom vladom postigne dogovor oko izručenja talijanskih i jugoslavenskih ratnih zločinaca, predstavnik Jugoslavije je predložio da se zapisnici sa sjednice Savjetodavnog vijeća za Italiju pošalju vrhovnom zapovjedniku za Mediteran kao informacija, a ne kao obveza koja se ne izvršava, a da se problem oko izručenja i kompetentnosti odnosno direktiva Combined Chiefs of Staff-a ostavi za jednu od sljedećih sjednica navedenog vijeća.

Takvo nepridržavanje odluka moskovske, jaltske i potsdamske konferencije odnosno popustljiva anglo-američka politika jako je ohrabrila talijansku vladu koja je sve činila da spriječi izručenje i kažnjavanje ne samo svojih, nego i drugih ratnih zločinaca. Tako je 19. prosinca 1946. talijanski list *Risorgimento Liberale* donio priopćenje talijanskog Ministarstva rata “da je Komisija [Italije] za istragu protiv ratnih zločinaca odlučila da predloži Ministarstvu rata da uputi akta sudskoj vlasti radi ustanovljenja eventualne odgovornosti glede Francesca Giunta,¹⁵⁵ bivšega guvernera Dalmacije, Giuseppe Alačevich,¹⁵⁶ fašističkog političkog sekretara Šibenika, Armanda Rocchi,¹⁵⁷ prvog seniora faš.[ističke] milicije, Alessandra Pirzio-Birolia,¹⁵⁸ vojnog guvernera Crne Gore, Emilia Graziolia,¹⁵⁹ visokog komesara u Ljubljani, Gastone Gambaro,¹⁶⁰ komandanta drugog armijskog korpusa, generala Francesca Zoni,¹⁶¹ komandanta divizije ‘Ferrara’, Renata Coturria,¹⁶² bivšeg kom.[andanta] petog armijskog korpusa, ratnih zločinaca koji su na prijedlog Jug. Vlade upisani u liste Komisije”.¹⁶³ Svaki komentar tom stajalištu Saveznika bio bi suvišan.

¹⁵³ ASMIP (PO), K/35, 21.

¹⁵⁴ Isto.

¹⁵⁵ *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, Tom 3, 417.

¹⁵⁶ Isto, 348.

¹⁵⁷ Isto, 476.

¹⁵⁸ Isto, 466.

¹⁵⁹ Isto, 661.

¹⁶⁰ Isto, 410.

¹⁶¹ Isto, 765.

¹⁶² Isto, 386.

¹⁶³ ASMIP (PO), K/35, 22

U vezi s obaviješću Jugoslavije kojom Smodlaka postaje opunomoćeni predstavnik pri AFHQ-u, State Department je 26. prosinca 1946. odgovorio "da se za italijanske ratne zločince pod jurisdikcijom italijanske Vlade (...) obratimo toj vladi, a u pogledu onih koji su pod angloamer. jurisdikcijom čini se sve da se pronadju i izruče, a pošto se sad vrše pripreme za povlačenje angloameričkih snaga iz Italije nema korisne svrhe u ovom momentu da se prihvati predloženo imenovanje dr. Smodlake".¹⁶⁴ Time su ratni zločinci ostali izvan dohvata pravde znajući da za svoja zlodjela neće biti nikada kažnjeni.

Nakon dvije godine pregovaranja FO i SD obavijestili su 31. listopada 1946. Jugoslaviju da "broj italijanskih ratnih zločinaca, a u pojedinim slučajevima i njihov položaj zaslužuju zasebnu pažnju"¹⁶⁵ odnosno ponovile prijašnje imperativno stajalište "da se molbe za izručenje Italijana za koje se tvrdi da su ratni zločinci, imaju uputiti direktno Italijanskoj Vladi".¹⁶⁶ Bio je to očit dokaz da nije bilo nikakvih propusta tijekom proteklog vremena Savezničkih vojnih vlasti u Italiji, nego je to bilo službeno stajalište, politika Velike Britanije i SAD-a.

Udovoljavajući savezničkim uputama Jugoslavija je ponovno 4. studenoga (nota br. 1562) i 17. prosinca (nota br. 1721) 1946. podnijela FO-u podatke za novih 68 osumnjičenih ratnih zločinaca, ali bez rezultata.¹⁶⁷ Savezničke vojne vlasti, nakon dvogodišnje razmjene velikog broja nota do 28. lipnja 1946. ipak su izručile 171 traženu osobu.¹⁶⁸ Najviše izručenih bilo je iz redova visokih političkih i vojnih dužnosnika NDH,¹⁶⁹ iako su podaci dostavljeni za ostale jugoslavenske ratne zločince. Naknadne provjere, fotografije, adrese boravka traženih osoba, opisi zločina, prema savezničkim zahtjevima za izručenjem traženih osoba, što je već dostavljeno, bile su svjesne opstrukcije Saveznika, ali i *Komisije UN-a za ratne zločine* prema zahtjevima Jugoslavije. Izručenje četničkog vojvode [Dobroslava] Jevdjevića Jugoslavija je zatražila 9. veljače 1946. (nota 272), a odobreno je tek 11. srpnja iste godine. Međutim,

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto, 23.

¹⁶⁶ Isto.

¹⁶⁷ Isto, 26.

¹⁶⁸ Isto, 4. U literaturi kao i arhivskoj građi mogu se naći različiti brojevi podaci oko zahtjeva Jugoslavije, Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, koja je "zatražila od Komisije Ujedinjenih naroda za ratne zločine u Londonu da u popis svih ratnih zločinaca uđe oko 5.000 osoba, od čega je prihvaćeno približno 2.700 zahtjeva". Također se navodi brojka od 7.812 "ratnih zločinaca" koje je jugoslavenska vlada registrirala u Komisiji. Zdenko RADELIĆ, *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945. - 1950.*, Zagreb 2002., 52.; Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, "Vrijeme političke represije: 'veliki sudski procesi u Hrvatskoj 1945. - 1948.'" *ČSP*, br. 1./1993., 1.

¹⁶⁹ Savezničkim vojnim vlastima kao i *Savezničkoj komisiji za ratne zločine* 30. siječnja 1946. Jugoslavija je uputila zahtjev za uhićenjem Ljube Miloša (zapovjednik logora u Jasenovcu), koji se skrivao u logoru Fermo, a zatim pobjegao u logor San Giorgio (blizu Ancone). Iako je zahtjev dostavljen, kako je traženo diplomatskim putem, imenovani nije uhićen. ASMIP (PO), K/35, 25.

prilikom premještaja (transporta) iz logora Grottaglie u logor Afragola nakon neuspješnog bijega on je bio uhićen¹⁷⁰ i vraćen u logor. Jugoslavija je ponovno 25. srpnja 1946. zatražila od *Savezničke komisije* hitno izručenje imenovanoga. FO je 19. rujna 1946. (nota R. 13712/58/92) izvijestio jugoslavenskog delegata da je imenovani *pobjegao* iz logorske bolnice. Naknadni podaci dostavljeni FO-u 5. studenog 1946. da se imenovani nalazi u Salernu nisu uzeti u obzir. On nikada nije izručen Jugoslaviji. Isti slučaj bio je i s Marisavom Petrovićem, za kojeg je javljeno gdje se nalazi i čije je izručenje odobreno, a FO je izvijestio da je pobjegao u nepoznatom smjeru. To se dogodilo i s dr. Srećkom Baragom (suradnikom L. Rupnika), koji kasnije postaje član prosvjetnog odjeljenja Savezničke vojne uprave u Zoni A. Njegovo izručenje zatraženo je 9. travnja 1946. (nota P. 639) uz predočenje relevantnih dokaza (*prima face evidence*), međutim, kao i u svim prethodnim slučajevima vlade V. Britanije i SAD-a su zahtijevale da se za imenovanoga podnesu dokazi koje će preispitati Odbor za "isledjenja" (istrage) u Zoni A, uz napomenu da će anglo-američke vlasti rado motriti rad odnosno sudjelovanje i jednoga jugoslavenskog predstavnika u radu navedenog odbora. Na taj prijedlog *predočenja relevantnih dokaza* Jugoslavija je odgovorila 25. rujna 1946. (nota br. 8863), "da je te dokaze već ispitala naša Državna Komisija [za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača] i da nakon toga samo nadležni jugoslavenski sud može u Jugoslaviji ispitati te dokaze, pa prema tome nije nam moguće sudjelovati u radu Odbora za isledjenje. (...) traženje faktičnih dokaza u suprotnosti su sa primljenim obavezama, ali rukovodjeni željom da se svaki ratni zločinac izvede pred sud, mi ćemo podneti dokaze, što smo istovremeno učinili i priložili noti overene prevode zapisnika iz kojih jasno proizlazi da je Baraga ratni zločinac i izdajnik".¹⁷¹

Na većinu zahtjeva Jugoslavije za izručenjem osumnjičenih ratnih zločinaca odgovori britanske i američke vlade bili su negativni ili je odgovornost prebacivana s jedne na drugu instituciju, upravu i na kraju su odbijeni. Tako je na sjednici Donjeg doma britanskog parlamenta (26. ožujka 1946.) na upit poslanika (Lipton) koliko je bilo slučajeva i zbog čega je britanska vlada odbila izručenje ratnih zločinaca Jugoslavije, ministar obrane (Lawson) je odgovorio: "Takvi zahtevi nisu bili odbijani, a jedan broj zahteva je u fazi ispitivanja."¹⁷² Na upit poslanika (Stokes) što "Ministar misli s ovim da ni jedan od Jugoslovena nije bio prinudno ekstradiran iz Italije u Jugoslaviju posle njihovog zadržavanja od strane Savezničkih snaga. Ja ne mislim ništa o toj vrsti zahteva, glasio je odgovor [Ministra], ja samo mislim ono što odgovor kaže, naime da ni jedan zahtev nije bio odbijen".¹⁷³ Istina je, nije bio odbijen, ali je učinjeno sve da ne bude odobren. Tako je i upit poslanika (Popplewell) ministru obrane može li reći "kad se nada da će doneti odluku po ovome [izručenju ratnih zločinaca], ali je pitanje ostalo bez odgovora".¹⁷⁴

¹⁷⁰ ASMIP (PO), K/35, 25.

¹⁷¹ Isto, 26.

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Isto.

Dosljedni nesuradnji s Jugoslavijom u vezi sa zahtjevima za izručenjem osumnjičenih zločinaca, Savezničke vojne vlasti u američkim, britanskim i francuskim okupacijskim zonama u Austriji, Italiji i Njemačkoj "činile su (...) smetnje i teškoće u pogledu pronalaženja, hapšenja i izručenja ratnih zločinaca i izdajnika. Nisu naišli na potreban odziv ni naše diplomatske intervencije i protesti kod samih savezničkih vlada".¹⁷⁵ Saveznička vojna vlast i talijanska vlada oglušile su se na većinu prethodnih zahtjeva ne izručivši ni jednog od traženih ratni zločinaca, pa tako ni iz posljednjeg zahtjeva upućenog 17. prosinca 1946.

Iako je u *Komisiji UN-a za ratne zločine* u Londonu bilo registrirano 2.104 ratnih zločinaca (1123 Nijemaca i Austrijanaca, 759 Talijana i 222 ostalih) potkraj 1946., iz savezničkih okupacijskih zona "izručeno je ukupno 121 ratni zločinac, od toga 115 Nijemaca i Austrijanaca, a nijedan jedini italijanski ratni zločinac. Iz zapadnih okupacionih zona Njemačke i Austrije, zatim Italije, traženo je da se izruči 947 jugoslavenskih ratnih zločinaca i izdajnika. Od toga broja nama su do sada izručena samo 43 takva lica".¹⁷⁶ Zbog povlačenja savezničkih vojnih snaga iz Italije započelo je i preseljenje "raseljenih lica", izbjeglica i ratnih zločinaca (oko 20.000 iz Jugoslavije) iz britanskih savezničkih logora iz Italije u Njemačku. Objašnjenje za taj postupak bili su veliki financijski troškovi za V. Britaniju koja je donijela odluku (SAD se protivio takvoj odluci) o zatvaranju logora u Italiji te preseljenju (svibanj 1946.) svih zatvorenika u anglo-američke logore u Njemačkoj. Život u Njemačkoj opustošenoj ratom bio je bolji nego u Italiji i Austriji jer se intenzivno gradilo pa su i Englezi preselili izbjeglice iz Italije u Njemačku jer su tamo morali raditi da bi preživjeli. Tom prilikom nisu izdvajali ratne zločince, izdajnike i suradnike okupatora od ostalih "raseljenih lica" i zatvorenika. Savezničke vojne vlasti zatvorile su sve jugoslavenske urede za izručenje ratnih zločinaca bez suglasnosti Jugoslavije.

Početak 1948. interes za ratne zločince Jugoslavije bitno je smanjen. (Početak nesuglasica sa SSSR-om, a 28. lipnja 1948. Rezolucija Informbiroa.) Polovinom iste godine Saveznici su objavili da se više ne može podnijeti nikakav zahtjev za izručenjem ratnih zločinaca.

Kažnjavanje ratnih zločinaca bilo je posve zanemareno. Odluke konferencija u Moskvi, Jalti i Potsdamu, kao i obećanja *Velike trojice* ostale su mrtvo slovo na papiru. Veliki broj ratnih zločinaca, zbog političkih interesa, izbjegao je ruci božice pravde Iustitije.

¹⁷⁴ Isto.

¹⁷⁵ PETRANOVIĆ – ZEČEVIĆ, n. dj. 832.

¹⁷⁶ Isto.

Zaključak

Završetkom Drugoga svjetskog rata kažnjavanje ratnih zločinaca postalo je kamen spoticanja između dojučerašnjih Saveznika. Tri velike sile - SAD, V. Britanija i SSSR dali su svečanu obvezu da će ratni zločinci biti izručeni državama u kojima su počinili zločine. Konferencije u Moskvi, Jalti i Potsdamu, kao i Povelja Ujedinjenih naroda svojim zaključcima dale su snagu i legalitet njihovim odlukama. U tu svrhu osnovana je u Ujedinjenim narodima i *Komisija za istraživanje ratnih zločina* koja je trebala zastupati interese svojih članova u vezi s tim pitanjem. Nakon oslobođenja Jugoslavije i nakon što su komunisti preuzeli vlast, došlo je do velike okrutnosti i žrtava, što je bilo najvidljivije kraj Bleiburga i na križnim putovima. Žrtava je bilo svih kategorija i profila, od najviših ustaških vojničkih i političkih dužnosnika poražene NDH do najobičnijih ustaša, katoličkog svećenstva i svih onih osoba koje nisu bile sklone novoj, komunističkoj vlasti. Tomu su najviše pridonijele britanske vojne snage koje nisu htjele prihvatiti predaju poražene vojske, nego su na *svoju ruku*, bez suglasnosti Amerikanaca započeli s izručivanjem zarobljenika partizanima odnosno JA. Među njima je bilo najviše Hrvata. Režimi, što je povijest pokazala, koji su na vlast došli revolucijom i prevratom, a ne slobodnom voljom svog naroda, živjeli su u strahu od kontrarevolucije, želeći se što brže obračunati s opozicijom. Stoga nije neobično da su komunističkom režimu bili trn u oku izbjeglice i "raseljena lica" koja su bježeći na Zapad, na temelju izvješća *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, proglašeni ratnim zločincima, *suradnicima okupatora, narodnim neprijateljima* i hitnim postupkom osuđeni na smrtne ili dugogodišnje stroge zatvorske kazne. Međutim, velik broj izbjeglica i "raseljenih osoba" to nikada nije bio. Bili su to samo ideološki protivnici koji su se skrivali u savezničkim izbjegličkim logorima diljem Europe, a najviše u Austriji, Italiji i Njemačkoj. Iako je Jugoslavija tražila od savezničkih vojnih vlasti dozvolu za ulazak u navedene logore radi istrage i mogućnosti organiziranja *povratka u domovinu* onih svojih građana koji to žele, nije nikada dobila dozvolu za ulazak u logore u Italiji u kojima se nalazilo najviše Hrvata, osumnjičenih ratnih zločinaca. Također se tražilo izručenje okupatorskih vojnika, najviše Talijana, zatim Nijemaca, Bugara, Mađara, optuženih za ratne zločine počinjene na području Jugoslavije. No, od samog početka zahtjevi Jugoslavije za izručenjem osumnjičenih ratnih zločinaca koji su bili registrirani u svim relevantnim savezničkim institucijama za zločine i *Komisiji UN-a za ratne zločine* i koje su savezničke vojne i policijske snage morale uhititi i izručiti, nailazili su na prijepore i opstrukcije najviše od V. Britanije, kasnije od Italije. Većina jugoslavenskih zahtjeva za izručenjem upućenih Foreign Officeu i State Departmentu bila je odbijena, što je dovodilo do međusobnih animoziteta. Od nekoliko tisuća zahtjeva za izručenjem domaćih osumnjičenih zločinaca tražilo se "izručenje 3.789 Talijana, 1.424 Bugara te 780 pripadnika drugih nacionalnosti". Od registriranih "2104 zločinaca (1123 Nijemaca i Austrijanaca, 759 Talijana) u ožujku

1947. u Komisiji UN-a, izručen je 121 zločinac (115 Nijemaca i Austrijanac) ali ni jedan Talijan". Iz okupacijskih zona u Njemačkoj, Austriji i Italiji do navedenog datuma od "traženih 947 jugoslavenskih izručena su samo 43 ratna zločinca". Zatvaranjem logora u Italiji tijekom svibnja 1946. te preseljavanjem izbjeglica, "raseljenih osoba" kao i osumnjičenih za ratne zločine u anglo-američke logore u Njemačkoj, ali i diljem Europe, kažnjavanje ratnih zločinaca posve je zanemareno. Istovremeno, savezničke vlasti zatvorile su sve jugoslavenske urede za izručenjem ratnih zločinaca. Uvidjevši da je to *Sizifov* posao, u proljeće 1947. vlada Jugoslavije proglasila je amnestiju.

Gledajući u povijesnom kontekstu, razlozi za takvo stajalište Saveznika su politički i geostrateški. Pregovori između britanskoga generala Aleksandera i J. Broza Tita, koji se nije želio povući iz britanske okupacijske zone u Koruškoj odnosno odbio je zahtjev za povlačenjem jugoslavenske vojske iz Austrije, dokaz su tome. U to vrijeme javlja se i jugoslavenski granično-teritorijalni problem između Italije i Austrije, mogućnost izbijanja novoga ratnog sukoba između Zapada i Istoka, vlada V. Britanije ima veće simpatije prema kralju i starojugoslavenskoj izbjegličkoj vladi i četnicima, nego prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i ustašama. Animositet je bio znatno veći prema partizanima i komunistima koji su bili pod utjecajem boljševizma i tutorstvom Staljina i SSSR-a. Međutim, bio je to u poslijeratnom trenutku globalni, strateški *deal* između Saveznika i Tita. Međutim, Foreign Office i State Department bojkotirali su izručivanja, tvrdeći da dokazi krivnje u jugoslavenskim zahtjevima nisu dovoljno argumentirani. Saveznicima je bilo jasno da Jugoslavija želi da joj se izruče politički protivnici. No, nepovjerenje prema *komunističkoj pravdi* u Jugoslaviji temeljeno je na obračunima, strijeljanjima i strogim zatvorskim kaznama, čak i prema Katoličkoj crkvi (zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac osuđen je na dugogodišnju strogu zatvorsku kaznu) te je došlo do prijepora oko izručivanja. Neosnovan i nerazuman strah komunista od gubitka vlasti dovodio je do patološkog obračuna s ideološkim protivnicima te je stradalo i mnogo nevinih žrtava. Najviše Hrvata.

Vlade V. Britanije i SAD-a nisu više željele biti posrednici, nego su tražile da Jugoslavija izručenje ratnih zločinaca traži izravno od vlade Italije, što je ona nerado činila.

Ratni zločin ostaje zločin, neovisno tko, gdje, kada i zašto ga je počinio, i ne smije nikada zastarjeti. Ratni zločinci moraju za počinjena zlodjela biti kažnjeni. Saveznicima ostaje na savjesti jesu li, ne poštujući i opstruirajući zahtjeve Jugoslavije, omogućili nekima od njih da izbjegnju božicu pravde i ustitiju.

Međutim, bio je to ideološki sukob. Nepremostiva suprotnost između demokratskog sustava Zapada i totalitarnog Istoka, u kojem se nalazila i Jugoslavija, gdje je pravda bila podčinjena politici.

SUMMARY

DISPUTES AMONG THE ALLIES CONCERNING THE DEMANDS OF YUGOSLAVIA TO EXTRADITE SUSPECTED WAR CRIMINALS FROM ALLIED REFUGEE CAMPS IN ITALY, 1945 - 1947

On the basis of new archival material, the author discusses the views, lack of effect, and conflicts among the Allies (Great Britain and the United States) regarding the Yugoslav government's demand for extradition of Yugoslavian and Italian war criminals. The Yugoslav government, whose position was supported by the decisions, declarations, protocols and conclusions of the Moscow, Yalta and Potsdam Conferences as well as the determination of the Big Three, Roosevelt, Churchill and Stalin and on the basis of the United Nations' Charter, repeatedly demanded that war criminals be brought to justice as quickly as possible, that is, extradited to the states in which they had committed the crimes. The United Nations Commission for investigating war crimes, even if it was supposed to represent the interests of all of its members, thus including Yugoslavia, carried out its responsibilities selectively under the pronounced influence of Great Britain and the United States, keeping in mind their global, geostrategic interests and plans. Despite the fact that Yugoslavian representatives and delegates to Allied commissions and organs of the United Nations, like the specific committees for displaced persons, refugees, war criminals and so on, tried expressly to have Yugoslavia's legal requests satisfied, their results were unsatisfactory. Yugoslavia's investigative bodies were never granted entry into Allied refugee camps in Italy, and the Italian government was mute to all demands for extradition of its citizens who had committed war crimes in Yugoslavia. The Allies and the UN, inspite of constantly asserting that the responsibility for punishing war criminals was theirs, fully obstructed several thousand Yugoslav demands, extraditing only a tiny number of accused war criminals.

Key words: Allies, War Criminals, Refugee Camps in Italy, Extradition